

İDARİ YARGIDA MASUMİYET KARİNESİ: AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ İÇTİHATLARI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Presumption of Innocence in Administrative Law Jurisdiction: A Review Considering European Court of Human Rights and Constitutional Court' Case- Law

Gökhan ÇAYAN*

Geliş Tarihi: 12.06.2020

Kabul Tarihi: 04.12.2020

ÖZET

Masumiyet karinesi, tüm uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmeleri tarafından, Kıt'a Avrupası Hukuk Sistemiyle benzer bir biçimde, adil yargılanma hakkının unsuru olarak tanınmaktadır. Anglo-Sakson Hukuk Sisteminde ise karine, ispat yükünü ve standardını belirleyen bir ilke olarak kabul edilmiştir. Buna karşılık her hukuk sisteminde masumiyet karinesi, Anglo-Sakson ve Kıt'a Avrupası Hukuk Sistemlerinin öngördüğü şekilde kabul edilmeyebilir. Karinenin ortak bir değer olarak kabul edilebilmesi, belirli bir düzeyde asgari mutabakat seviyesinin belirlenmesiyle mümkündür. Bu asgari mutabakat seviyesine göre karine, suç ile itham edilenleri yanlış mahkûmiyetten koruma amacına hizmet eder ve kişinin, suçlu olduğu kanıtlanıncaya kadar masum sayılmasını sağlar. Masumiyet karinesinin anlaşılabilmesi, ilkenin doğasının tespit edilmesiyle mümkündür. Bu makalede, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi içtihatları ışığında masumiyet karinesinin doğası, idari yargı açısından inceleme konusu yapılmıştır. Makalenin birinci kısmında genel prensipler, ikinci kısmında masumiyet karinesinin amaçları, üçüncü kısmında idari yargıda masumiyet karinesi ve dördüncü kısmında mahkeme kararları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Masumiyet karinesi, masumiyet karinesinin amaçları, idari yargıda masumiyet karinesi, masumiyet karinesinin felsefesi, masumiyet karinesinin doktrini, ispat yükü, delil standardı.

ABSTRACT

The presumption of innocence is accepted by its position in all international and regional human rights treaties as a standard of fair trials, which similar to that Continental Law System. According to Anglo-Saxsons Law System, the presumption is described in principle of burden and standard of proof. Whereas; the presumption of innocence in every legal system may not be understood as an accepted by Anglo-Saxons and Continental Law Systems. A level of abstraction is necessary, for accepted to common principle, a search for the minimum standard that universally hold. According to this minimum standard level; the presumption has long been regarded as fundamental to protecting accused persons from wrongful conviction; and the basic principle is that the accused is to be considered innocent until proven guilty of a criminal offer. Understanding the presumption of innocence is possible with determining the nature of the right. In this article, the presumption of innocence in light of European Court of Human Rights and Constitutional decision is examined. There are general principles in first part, the purposes of the presumption of innocence in second part, presumption in administrative law jurisdiction in third part and court decisions in fourth part.

Key Words: The presumption of innocence, the purposes of the presumption of innocence, presumption of innocence in administrative law jurisdiction, philosophy of the presumption of innocence, doctrine of the presumption of innocence, burden of proof, standard of proof.

* Hâkim: Ankara İdare Mahkemesi, LL. M: Kırıkkale Üniversitesi, LL. B: Kırıkkale Üniversitesi, D. eP: Pazmany Peter Üniversitesi, www.gcayan.com, ORCID ID: 0000-0001-8704-2884, Web of Science Researcher ID: AAH-9475-2019, e-posta: gcayan@yandex.com .

GİRİŞ

Masumiyet karinesine doktrinde farklı anlamlar yüklenmiştir. Karinenin tanımının, amacının, hedefinin ve doğasının ne olduğu noktasında ittifakla bir tanım vermek mümkün değildir¹. En genel anlamıyla masumiyet karinesi, suçluluğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar kimsenin suçlu sayılmamasını ifade eder².

Tabii hukuk ekolü; masumiyet karinesini, bireyin özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmektedir. Bu ekole göre karine, suç işlendiği mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar kişinin yaşama ve özgürlük hakkını güvence altına almaya yarayan³ ve doğuştan kazanılan bir haktır⁴. Bu sebeple masumiyet karinesinin, normatif hukukta düzenlenip düzenlenmemesinin bir önemi yoktur⁵.

Tarihi epey eskiye dayanan ve kadim bir hukuk doktrini olan masumiyet karinesinin ilk çıkış noktası İsa'dan Önce 1792 yıllarında düzenlenen Hammurabi Kanunlarına dayanır. Yunan şehir devletleri ve Roma Hukuku'nda basit uygulamalarına rastlanan karinenin gelişiminde Anglo-Sakson hukuk sistemi önemli bir yer tutar⁶. İslam hukuk sisteminde de karine, istikrarlı bir biçimde uygulama alanı bulmuştur⁷. Öte yandan, Kıt'a Avrupası Hukuk sisteminin, karinenin gelişimine ve genişlemesine yardımcı olduğunu söylemek mümkündür.

Masumiyet Karinesi, Anglo-Sakson hukuk sisteminde (*Anglo-Saxsons System*) “*The Presumption of Innocence*” terimiyle ifade edilmiştir.

¹ Laudan, L. (2006), *Truth, Error and Criminal Law: An Essay in Legal Epistemology*, Cambridge Üniversitesi Yayınları, s.92.

² Jackson, D. J., Summers J. S. (2012), *The Internationalisation of Criminal Evidence Beyond the Common Law and Civil Law Traditions*, Cambridge Üniversitesi Yayınları, s. 200; Lippke, R. L (2015), The Presumption of Innocence in The Trial Setting, *Tatio Juris Dergisi*, C. 28, S. 2, s. 160; Campbell, L. (2013), Criminal Labes, the European Convention on Human Rights and Presumption of Innocence, *The Modern Hukuk Dergisi*, C. 76, S. 4, s 682.

³ Laufer, S. W. (1995), The Rhetoric of Innocence, *Washington Hukuk Dergisi*, S.17, Washington, s. 332-333.

⁴ Wilkinson, J. H. (2018), the presumption of Civil Innocence, *Virginia Hukuk Dergisi*, C. 104, S. 4, s. 603.

⁵ Wilkinson, J. (2018), s. 604; Gray, A. (2017), *Presumption of Innocence in Peril*, Londra, Lexington Yayınları, s. 1-2.

⁶ Gray, A. (2017), s. 1-2.

⁷ Eş- Şeybani, M., (Çeviren: Mehmet Boynu Kalın), *Beyrut, Dar İbn Hazm*, X. Cilt, s. 477-478; ŞEBBE Ö., (Çeviren: Mehmet Boynukalın), *Tarihü'l-Medine Daru'l-Uleyeyani*, II. Cilt, s. 345-346; Erturhan, S. (2002), İslam Hukukunda Şüpheden Sanığın Yararlanması İlkesi (In Dubio Pre Reo), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, s. 185; ARI, A. (2003), Hz. Ömer'in Ebu Musa El Eş'ariye Gönderdiği Mektubun Yargılama Hukuku Açısından Analizi, *İslam Hukuku Araştırma Dergisi*, S. 2, s. 94-96; Çayan, G. (2016), *Adil Yargılanma Hakkı*, İstanbul, Legal Yayınları, s. 16.

“*Innocence*” kelimesi masumiyet, “*Presumption*” kelimesi varsayım, “*The Presumption of Innocence*” tamlaması ise “masumiyet varsayımı” anlamına gelir. “*Presumption*” kelimesi, Amerikan ve İngiliz Hukukunda, hukuki ve fiili karineleri tanımlamak için de kullanılmaktadır⁸.

İslam ve Osmanlı hukuk sistemlerinde masumiyet karinesi, “*Beraat-i zimmet asıldır*”, “*Şek ile yakın zail olmaz*”, “*Yakin ile sabit olan ancak yakın ile ortadan kalkar*” ve “*Yakin ile sabit olan şek ile ortadan kalkmaz*” ilkeleriyle işlerlik kazanmıştır.⁹ Osmanlı kadı sicilleri değerlendirildiğinde, ispat ve ispat külfeti temelinde masumiyet karinesinin 18. yüzyıla kadar istikrarlı bir biçimde uygulandığını söylemek mümkündür¹⁰.

“Eşitlik, Özgürlük ve Kardeşlik” mottosuyla başlayan Fransız İhtilali sonucunda yayımlanan 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirisi’nin 9.paragrafında, suç işlediği mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar herkesin suçsuz sayılacağı ilan edilmiştir¹¹. Kıt’a Avrupası Hukuk sisteminin, masumiyet karinesine verdiği en önemli katkı olarak görülen Bildiri, diğer uluslararası metinlerin ilan edilmesini de hızlandırmıştır.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na yapılan oturumda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 11.maddesinin birinci fıkrasında, “*Bir suç işlemekten sanık olan herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır*” hükmüne yer verilmiştir. Bir temenni niteliğinde olan Beynamede, savunma hakkı masumiyet karinesiyle bütünleşik bir biçimde düzenlenmiş ve suçluluğun açık yargılamayla ve kanunen sabit olması gerektiği ifade edilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesinin 2. paragrafında, bir suç ile itham edilen herkesin, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılacağı düzenlemesine yer verilmiştir.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “*Suç ve cezalara ilişkin esaslar*” başlıklı 38.maddesinin dördüncü fıkrasında, masumiyet karinesi temel bir hak olarak düzenleme alanı bulmuştur. Buna göre, “*Suçluluğu*

⁸ Anılan terim Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kabul edilmiştir Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6.maddesinin 2.paragrafında “presumed innocence” ifadesi kullanılmaktadır. Söz konusu ifade, “masum sayılır” anlamına gelir.

⁹ Erturhan, S. (2002) s. 185; Arı, A. (2003) 94-96; Çayan, G. (2016), Adil Yargılanma Hakkı, s. 16.

¹⁰ Çayan, G. (2020), Masumiyet Karinesi Doktrini, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 42, s.60- 61.

¹¹ Üstün, K. T. (2019), İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler, Ankara, Seçkin Hukuk Yayınları, s. 50.

hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz". Anayasanın "Temel hak ve hürriyetlerin durdurulması" başlıklı 15.maddesinin dördüncü fıkrasında, masumiyet karinesinin; savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde dahi dokunulması mümkün olmayan çekirdek haklar kategorisinde düzenlendiğini de belirtmek gerekir¹².

Çalışmamızın devamında Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında idari yargıda masumiyet karinesi inceleme konusu yapılacaktır. Çalışmanın birinci bölümünde genel prensipler, ikinci bölümünde masumiyet karinesinin amaçları, üçüncü bölümünde idari yargıda masumiyet karinesinin uygulanması ve dördüncü bölümünde masumiyet karinesinin özel görünüş biçimleri ve idari davalara uyarlanması ele alınacaktır.

I. GENEL OLARAK

Zaman içerisinde farklı anlamlar yüklenen masumiyet karinesi, bugün, sadece "suçluluğu mahkeme kararıyla sabit olmadıkça kimse suçlu sayılmaz" ifadesiyle tanımlanamaz. Karinenin anlamını açıklarken ortaya çıkan ilk sorun, paradoksal doğasından kaynaklanır. *Weingend*'e göre masumiyet karinesinin paradoksal doğası, bir suçla itham edilen kişiyi, hayatın tecrübelerine ve insanların sezgilerine karşı korumaktır¹³.

Ferzan ve Campbell ise, Devletin suçluların tespit edilmesi, tutuklanması, kovuşturulması ve mahkûm edilmesinde birinci derecede sorumluluğa sahip olduğunu; bu süreçte sanığın, her zaman kendisinden daha güçlü olan Devletle karşı karşıya geldiğini; hukuk sisteminin adaletini tesis etmek için devletin üstün gücüne karşı sanığın korunması gerektiğini; masumiyet karinesinin devletin zor kullanma, delil getirme, gizli bilgilere ulaşma, itham etme, koruma tedbirleri uygulama, suçlu bulma ve ceza verme gücü ile sanığın gücünü dengelemeye yarayan bir ilke olduğunu savunmaktadır¹⁴.

Yukarıda açık düzenlemelerine yer verdiğimiz 1982 Anayasası masumiyet karinesini, "suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz" şeklinde kabul ederken; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, "bir suç ile itham edilen herkesin, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılacağı" şeklinde düzenlemiştir.

Weingend, Ferzan ve Campbell'in ifadeleri ile Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki pozitif düzenlemelerden hareket edecek olursak,

¹² Feyzioğlu, M. (1999), *Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/293/2671.pdf> s. 136., Erişim Tarihi: 31/12/2019, s. 136.

¹³ De Jong, F., Van Lent L. (2016), The Presumption of Innocence as a Counter Futual Principles, *Utrecht Hukuk Dergisi*, S. 2, s. 37.

¹⁴ Campbell, L. (2013), s. 682; Ferzan, K. (2014), Preventive Justice and The Presumption of Innocence, *Law and Philos Dergisi*, S. 8, s. 283.

masumiyet karinesinin işlerlik kazanabilmesi için ortada bir suç ithamının olması gerekir. Eğer ortada herhangi bir suç ithamı ya da ithamla bütünlük bir durum söz konusu değilse, masumiyet karinesinin uygulama alanı bulacağını söylemek, kural olarak, imkânsızdır.

Görüldüğü gibi masumiyet karinesinin, suç işlediği konusunda şüphe duyulan kişiyi koruduğu noktasında duraksama yoktur. Karineyle korunan kişi, bir taraftan masum olduğu varsayılırken, diğer taraftan da işlendiği iddia edilen suçun makul şüphelisi olmaya devam eder. İşte tam bu noktada masumiyet karinesinin kendisine has paradoksal çelişkisi ortaya çıkar. Bu çelişki paradoksu, teorik olarak karinenin varsayımsal ve bilişsel olmayan normatif karakteriyle açıklanabilir¹⁵.

Karinenin normatif karakteri konusunda hukuk sistemlerinde farklı görüşler mevcuttur. Kıt'a Avrupası Hukuk sistemi (*Continental System*) masumiyet karinesini, adil bir yargılama için varsayımsal başlangıç noktası olarak kabul ederken¹⁶; Anglo- Sakson hukuk sistemi, prosedürel bir himaye olarak kabul etmektedir¹⁷. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise, Kıt'a Avrupası hukuk sistemine benzer bir biçimde, adil yargılanma hakkının varsayımsal başlangıç noktası olarak kabul etmektedir¹⁸.

Prosedürel bir ilke mi yoksa adil yargılanma hakkının varsayımsal başlangıç noktası mı olduğu bir kenara bırakılacak olursa karinenin, yargılama öncesi ve sonrasında suçla itham edilen kişinin itibarını korumaya yönelik bir ilke olduğunu söylemek mümkündür¹⁹. *Weingend*'in ifade ettiği gibi suçlanan kişi, hayatın tecrübelerine ve insanların sezgilerine karşı masumiyet karinesi zirhıyla korunmuş olur²⁰.

¹⁵ De Jong, F. vd. (2016), s. 37.

¹⁶ Jackson, D. vd. (2012), s. 212.

¹⁷ De Jong, F. vd. (2016), s. 37; Çayan, G. (2016), *Adil Yargılanma Hakkı*, Legal Yayınları, s. 189; Sherman, J. C. (2014), *The Juror, The Citizen, and The Human Being: The Presumption of Innocence and the Burden of Judgement*, *Crim Law and Philos Dergisi*, S. 8, s. 423..

¹⁸ Phillips/Birleşik Krallık, B. N.: 41087/97, 12/12/2001, § § 39- 40; Grayson ve Barnham/ Birleşik Krallık, B.N: 19955/05 ve 15085/06, 23/12/2008, § § 37- 39. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi masumiyet karinesinin esas itibariyle ceza hukukuna ait bir ilke olduğunu ve ceza yargılamasının bütününde uygulama alanı bulacağını ifade etmektedir (Poncelet/ Belçika, B.N. 44418/07, 04/10/2010, § 50; Minelli/İsviçre, B. N.: 8660/79, 25/03/1983, § 30; Garycki/Polonya, B.N.: 14348/02, 06/05/2007, § 68.).

¹⁹ Trachsel, S. (2005), *Human Rights in Criminal Procedure*, Oxford Yayınları, s. 164; Campbell, L. (2013), s. 684.

²⁰ De Jong, F. vd. (2016), s. 7.

II. MASUMİYET KARİNESİNİN AMAÇLARI

Anglo- Sakson Hukuk Sistemi'nde masumiyet karinesinin en bariz amacı, masum insanı yanlış mahkumiyetten korumaktır²¹. Bu amaç, Kıt'a Avrupası'nda da benimsenir. Zira mahkûmiyet kararı; sansür, lekelenme ve toplumdaki dışlanma gibi çeşitli sonuçları ortaya çıkarmanın yanında, mahkumiyetin resmi veya gayri resmi olarak tescil edilmesi, stigmatizasyon, bazı istihdam biçimlerinden diskalifiye veya topluma ifşa edilme gibi önlemlerle de sonuçlanabilir. Bu sonuçların kişiye dayatılması için sağlam gerekçelerin olması gerekir²². Sağlam gerekçe ihtiyacının karşılanması için de suçluluğun makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispatlanması ilkesi kabul edilmiştir²³.

Masumların mahkumiyetini önlemeye yönelik epistemik ihtiyacın gerektirdiği varsayım ile suçlu bulunmadan önce herkesin masum sayılmasına yönelik ihtiyacın gerektirdiği varsayım birbirinden farklı amaçlara hizmet eder. Biri işlemlerin sonuçlarıyla ilgilenirken, diğeri kişinin itibarıyla ilgilenir. Özellikle *Trachsel*, masumiyet karinesinin, kişi itibarını koruma ilkesinden türetildiğini kabul etmektedir²⁴. Anglo- Sakson Hukuk Sisteminden farklı olarak Kıt'a Avrupası Hukuk Sistemi, karinenin her iki yönünü de korur. Dolayısıyla Kıt'a Avrupası'nda masumiyet karinesi, masumların mahkumiyetini önlemeye yönelik epistemik ihtiyaçtan çok daha fazlasıdır.

Masumiyet karinesinin amaçlarından birisi de delil standardını düzenlemektir²⁵. Delil standardı, mahkemenin adil bir karara varabilmesi için gereken ikna gücünü ve ispatın eşik düzeyini ifade eder²⁶. Kişinin suçluluğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır ifadesinin anlam kazanabilmesi için delil standardının belirlenmesi gerekir. Söz gelimi, şüpheliyle

²¹ Stummer, A. (2010), A. (2010), *The Presumption of Innocence Aidental and Human Rights Perspective*, Oxford ve Portland, Oregon Yayınları, s. 29.

²² Asworth, A. (2006), *Four Threats to the Presumption of Innocence*, Sweet and Maxwell Yayınları, s. 247.

²³ Sherman, J. (2014), s. 434.

²⁴ Trachsel, S. (2005), s. 164

²⁵ Masumiyet karinesiyle delil standardı arasındaki ilişki hakkında doktrinde farklı görüşler vardır. Laudan, L. (2006), masumiyet karinesiyle delil standardı kavramının birbirinden farklı olduğunu savunurken (Laudan, L. (2006), s. 116-117); Lacey, N. (2016), delil standardının belirlemeyle masumiyet karinesi arasında ciddi bağlantı olduğunu, hatta suçluluğun makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispatlanması ilkesinin masumiyet karinesinin kökenini oluşturduğunu savunmaktadır (Lacey, N. (2016), *in Search of Criminal Responsibility; Ideas, Interests and Institutions*, Oxford Üniversitesi Yayınları, s. 252). Lacey ile aynı yönde, Gray, A. (2017), s. 8.

²⁶ Scheiner, R. (2007), Standard of Proof, Presumption of Innocence, And Plea Bargaining: How Wrongful Conviction Data Exposes Inadequate Pre-Trial Criminal Procedure, *California Western Hukuk Dergisi*, S. 55, s. 58.

kanıt standardının uygulandığı bir hukuk sisteminin, masumiyet karinesine uygun olduğunu söylemek mümkün değildir.

Masumiyet karinesi, masumları koruma, ispat standardını düzenleme ve ispat külfetini tahsis etmenin yanında, sadece suçluluğu kesin ve net delillerle ispat edilen kişilerin mahkûm edilmesini gerektirdiğinden, hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi amacına da hizmet etmektedir²⁷.

III. İDARİ YARGIDA MASUMİYET KARİNESİNİN UYGULANMASI

A. İDARİ SUÇ İTHAMLARI AÇISINDAN MASUMİYET KARİNESİ

Masumiyet karinesi, suç sabit olana kadar “kişinin suçlu sayılmama” hakkını güvence altına aldığından, karinenin işlerlik kazanabilmesi için evvela ortada bir suç ithamının olması gerekir.

Suç ithamı denildiğinde akla ilk olarak Ceza Kanununda suç olarak düzenlenen bir fiilin işlendiği iddiası gelmektedir. Fakat cezalandırma ve suç alanı sadece Ceza Kanunu düzenlemeleriyle sınırlı değildir. Türkiye, Almanya, Fransa, İngiltere ve İspanya gibi ülkelerde cezalandırma alanı üç kısma ayrılmıştır. Bunlar: ceza kanunu kapsamındaki klasik cezalandırma alanı, basit cürüm veya kabahatlerin cezalandırma alanı ve idarenin cezalandırma alanıdır²⁸. Burada tartışılması gereken asıl mesele, Ceza Kanunu kapsamında düzenlenmemekle birlikte, idari cezalandırma alanına dahil olan eylemlerin işlendiği iddiasında masumiyet karinesinin uygulama alanı bulup bulmayacağı meselesidir²⁹.

Bu meseleyi çözüme kavuşturmak için genel olarak suç ithamı kavramının tespit edilmesi gerekir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, suç isnadı kavramını, otonom (özerk) yorum prensibi çerçevesinde açıklamaktadır. Otonom yorum prensibi uyarınca AİHM, dava konusu olayı ulusal nitelendirmelerden farklı ve bağımsız bir biçimde her somut olaya özgü olarak değerlendirir. Mahkeme, suç isnadı kavramını özsel olarak açıklamakta ve görünenin ötesine giderek suç isnadı kavramını tespit etmektedir.³⁰

İç hukukun bir ithamı Ceza Hukuku sistemine almaması, sırf bu nedenle ithamın, suç isnadı olarak değerlendirilmesine engel olmaz. Gerçekten de AİHM, *Engel ve Diğerleri/ Hollanda* başvurusunda, ulusal mevzuatta askeri

²⁷ Stummer, A. (2010), s. 37.

²⁸ Çayan, G. (2016), The Right to a Fair Trial, the Coverage of the Right and Application in the Tax Cases, *Hukuk ve Adalet Dergisi*, S. 12, s. 445-446.

²⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Çayan, G. (2016), Tax Cases, 445 v.d. ve Çayan, G. (2016), The Right to a Fair Trial in the Discrepancies Originating from Public Officials' Status, *İnsan Hakları Dergisi*, S. 11, 2016.

³⁰ Deweer/Belçika, B.N: 6903/75, 27/02/1980, § § k.b.a.

disiplin hukukuna dahil olan³¹ bir konuyu suç isnadı olarak kabul etmiş ve bu isnada ilişkin yargılamanın 6. maddedeki güvencelerden yararlanacağını ifade ederek otonom yorum prensibi uyarınca başvuruyu sonuca bağlamıştır.

Bir isnadın suç isnadı olarak kabul edilebilmesi ve 6. maddenin uygulanabilmesi için aşağıdaki üç kriterden birinin gerçekleşmesi gerekir. Buradaki kriterlerin kümülatif olarak gerçekleşmesi gerekmez. Birisinin varlığı halinde itham, AİHM tarafından suç isnadı olarak kabul edilir. Buna göre³²,

1. İsnat edilen eylemin ulusal mevzuatta suç olarak sınıflandırılması: Burada eylemin salt olarak ulusal mevzuatta suç sayılmış olması yeterlidir. Ayrıca başka bir şartın gerçekleşmesine ihtiyaç yoktur.³³

2. Eylemin Doğası: İsnat edilen eylemin ulusal mevzuatta suç olarak sınıflandırılan eylemlerle benzerliği, diğer Akit Devletlerde nasıl düzenlendiği, demokratik bir hukuk devletinde bu eylemin karşılığının ne olması gerektiği ve eylemin herkesi etkileyen bir niteliğe sahip olup olmadığı gibi esasların ele alınarak isnat niteliğinin belirlenmesine eylemin doğası denir.³⁴ Bu ölçütte eylemin, doğası gereği suç olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceği üzerinde durulur. İsnat edilen eylem, ulusal mevzuatta suç olarak sınıflandırılan eylemlere benziyorsa veya isnat edilen eyleme uygulanacak usul ile cezalara uygulanacak usul arasında benzerlik varsa isnat, eylemin doğası gereği suç isnadı olarak kabul edilir. İsnat edilen fiil ile ulusal mevzuatta suç olarak sınıflandırılan eylem arasında nitelik veya uygulanacak usul bakımından bir benzerlik bulunmuyorsa, fiilin akit devletlerde suç sayılıp sayılmadığına veya demokratik hukuk devletinde bu eylemin karşılığının ne olması gerektiğine bakılarak itham durumunun tespit edilmesi gerekir³⁵.

3. Olası cezanın türü ve şiddet seviyesi: Ceza verilmesinde güdülen amaç ve cezanın kişi hürriyetini kısıtlayıcı sonuç doğurup doğurmadığı üzerinde durularak isnadın niteliğinin belirlendiği üçüncü ve son ölçüte, olası cezanın türü ve şiddet seviyesi ölçütü denir.³⁶ Bu ölçütte suç isnadı, işlendiği iddia edilen eyleme verilecek cezanın türü ve şiddeti dikkate alınarak belirlenir³⁷. AİHM, karşılığında hürriyeti kısıtlayıcı ceza verilen eylemlerin hemen hemen hepsini suç isnadı olarak kabul etmektedir.³⁸

³¹ Çayan, G. (2016), Adil Yargılanma Hakkı, s. 38.

³² Anılan kriterler için Bakınız: Engel ve Diğerleri/Hollanda, § 82- 83.

³³ Vitkauskas, D., Lewis- A. S. (2012), *Right to a Fair Trial Under the European Convention on Human Rights*, Integrights Yayınları, s. 18.

³⁴ Adolf/Avusturya, B.N: 8269/78, 26/03/1982, § 30.

³⁵ Bentham/Birleşik Krallık, BN: 19380/92, 10/06/1006, § 56.

³⁶ Bendenoun/Fransa, BN: 12547/86, 24/02/1994, § 47.

³⁷ Lutz/Almanya, B.N: 9912/82, 25/08/1087, § 55; Öztürk/Almanya, § 54; Nicoleta George/Romanya, B.N: 23470/05, 03/07/2012, § 26.

³⁸ Vitkauskas, D. vd. (2012), s. 18.

İdari yaptırımların, AİHM tarafından belirlenen üç ölçütten birisini bünyesinde barındırması halinde, suç isnadı olarak kabul edilmesi ve masumiyet karinesinden yararlanması gerekir. Nitekim *Jussila/ Finlandya* başvurusunda AİHM, idari para cezalarını söz konusu kriterlere göre değerlendirerek, idari yaptırımı ikinci ve üçüncü kriter açısından suç isnadı olarak kabul etmiştir³⁹.

AİHS, daha önce suç olan bir eylemin, suç olmaktan çıkarılmasına yönelik ulusal düzenlemelerin sevk edilmesini yasaklamamaktadır. Ancak, ceza kanununda suç olarak düzenlenen bir fiil, daha sonra suç olmaktan çıkarılarak sadece disiplin cezasını gerektiren bir fiil şeklinde düzenlenmiş ise suç isnadı olarak kabul edilir ve masumiyet karinesinin işletilmesi gerekir⁴⁰.

Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlüler açısından uygulanan disiplin rejimleri, kural olarak, suç isnadı kapsamında olmadığından, masumiyet karinesinin işletilmesi mümkün değildir. Buna karşılık AİHM, olası cezasının şiddet seviyesi ve ağırlığını dikkate alarak bazı yaptırımlara sebebiyet veren fiilleri suç isnadı olarak kabul etmiştir⁴¹. *Ezeh ve Connors/ Birleşik Krallık* başvurusunda AİHM, başvuruçulara verilen 47 günlük hücre cezasına sebebiyet veren eylemi, suç isnadı olarak değerlendirmiş ve bu eylem açısından masumiyet karinesinin uygulanması gerektiğine hükmetmiştir⁴².

Duruşmanın sukut ve inzibatını bozan eylemlere karşı uygulanan disiplin cezaları, suç isnadı olarak kabul edilemez⁴³. Ancak cezanın ağırlığı ve niteliği, mahkumiyete uygulanabilecek bir sonuç doğurursa veya olası cezanın şiddet seviyesi yüksekse, bu tür fiiller de suç isnadı olarak kabul edilir ve masumiyet karinesi uygulama alanı bulur. Örneğin *Kyprianou/ Kıbrıs* başvurusunda AİHM, duruşmanın inzibatını bozduğu gerekçesiyle başvuruçuya verilen beş günlük disiplin tazyikini suç isnadı olarak kabul etmiştir⁴⁴. Duruşmanın inzibatını bozan hallerde uygulanacak disiplin cezalarına hükmedecek mahkemenin niteliği bu tür durumlarda önem kazanır. Zira masumiyet karinesi, mahkemelerin yargılamaya önyargılı olarak başlamamasını güvence altına alır. Eğer inzibatı bozulan mahkeme, aynı zamanda bu eylem sebebiyle verilecek cezaya hükmedecek mahkeme ise masumiyet karinesi sırf bu sebeple ihlal edilmiş olur.

AİHM, para cezası, ihtar puanı veya ehliyetin geri alınması gibi kısıtlama öngören trafik suçlarının⁴⁵; gürtlütü yapma veya asayışı bozma gibi kabahat suçlarının⁴⁶; işçiyi sosyal güvenlik sistemine bildirmeme sebebiyle verilen para

³⁹ *Jussila/Finlandya*, B.N: 73053/01, 23/11/2006, § 38.

⁴⁰ *Öztürk/Almanya*, B.N.: 8544/79, 21/02/1984, § 49.

⁴¹ *Stitic/Hırvatistan*, B.N: 29660/03, 31/03/2018, § § 51- 63.

⁴² *Ezeh ve Connors/Birleşik Krallık*, 39665/98 ve 40086/98, 09/10/2003, § 82; *Enea/İtalya*, B.N: 74912/01, 17/09/2009, § 98.

⁴³ *Ravnsborg/İsveç*, B.N: 14220/88, 23/03/1994, 34; *Putz/Almanya*, B.N: 18892/91, 22/02/1996, § § 33- 37.

⁴⁴ *Kyprianou/Kıbrıs*, B.N: 73797/01, 15/12/2005, § § 61- 64.

⁴⁵ *Lutz/Almanya*, § 182.

⁴⁶ *Nicoleta Gheorge/Romanya*, § 25- 26.

cezalarına ait sosyal güvenlik suçlarının⁴⁷ suç isnadı olduğunu kabul ederek, masumiyet karinesinin bu tür eylemlerde işlerlik kazanacağına hükmetmiştir.

Yabancıların sınırdışı edilmesiyle ilgili davalarda, 6.maddedeki güvenceler uygulanmaz⁴⁸. Bu sebeple idari bir kararla sınırdışı edilen kişi, masumiyet karinesinin sağladığı güvencelerden yararlanamayacaktır⁴⁹.

AİHM, suç isnadı dışında kalan bazı disiplin yaptırımlarını medeni hak ve yükümlülüğe ait uyuşmazlık olarak kabul etmektedir. Tabipler Odası'na yapılan ve başvuruçunun meslekten çıkarılması sonucunu doğuran disiplin muhakemesinde adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü *Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/ Belçika* başvurusunda AİHM, verilen cezanın suç isnadı niteliği taşımadığını fakat başvuruçuların mesleki faaliyeti konusunda karar verildiğini, bu haliyle uyuşmazlığın medeni hak ve yükümlülükler ait olduğunu kabul ederek işin esasına girmiş ve yapılan muhakemeyi Sözleşmenin 6. maddesi açısından incelemiştir. Ancak burada, disiplin cezasının suç isnadı olarak kabul edilmeyip; medeni hak ve yükümlülüğe ait bir uyuşmazlık olarak değerlendirildiği ve bu başvuru açısından karinenin uygulanmasına olanak bulunmadığı gözden kaçırılmamalıdır.

B. CEZA YARGILAMASIYLA BAĞLANTILI İDARİ DAVALARDA MASUMİYET KARİNESİ

Masumiyet karinesi, kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir mahkeme kararı olmadan suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına alır. Bu güvencenin sağlanabilmesi için suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kişinin, yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilmemesi ve suçlu muamelesine tabi tutulmaması gerekir⁵⁰. Zira yargı makamları ve kamu otoritelerinin, kişinin suçlu olduğu önyargısıyla hareket etmesine imkân tanınması halinde, masumiyet karinesinin sağladığı güvencelerin teoriden öteye geçemeyeceği açıktır⁵¹. Bu sebeple ceza davasıyla bağlantılı idari davalarda masumiyet karinesine özen gösterilmesi gerekir⁵².

Masumiyet karinesinin her şart ve koşulda, ceza yargılamasıyla bağlantılı idari davalarda uygulama alanı bulacağını söylemek imkânsızdır. Karinenin takip eden davalarda uygulanabilmesi için ceza davasıyla takip eden dava

⁴⁷ Hüseyin Turan/Türkiye, B.N: 23470/05, 03/07/2012, § 18-21.

⁴⁸ Maaouia/Fransa, B.N: 39652/98, 05/11/2000, § 39.

⁴⁹ Suçluların iadesi kapsamında tesis edilen sınırdışı işlemlerinde masumiyet karinesi uygulama alanı bulabilir. Bu husus idari yargılama alanından çok ceza yargılamasıyla ilgili bir konudur. Detaylı bilgi için bakınız: Çayan, G. (2014), Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısında; Suçluların İadesi, Karşılaştırmalı Hukuk ve Yargıtay İçtihatları Bakımından Bir Değerlendirme, *Legal Hukuk Dergisi*, 12 (142), s. 117-145.

⁵⁰ Kürşat Eyol, § 26.

⁵¹ Allen/Birleşik Krallık, § 94.

⁵² Kürşat Eyol, § 29.

arasında makul bir bağın olması gerekir. Uyuşmazlığın çözümü için ceza mahkemesince verilen kararın veya ceza dosyasındaki delillerin incelenmesinin gerektiği durumlarda, söz konusu makul bağın var olduğu kabul edilir⁵³. Ceza yargılamasının, idari davayı ilgilendirmemesi halinde masumiyet karinesinin takip eden davada uygulanması mümkün değildir.

Kişi, ceza davasında suçlu bulunursa, idari davayla ilgili bir şüphe söz konusu olmaz. Çünkü masumiyet karinesi artık devreden çıkmıştır. Buna karşılık kişi, ceza davasından beraat eder ve daha sonra idari davada mahkûm edilirse, mahkûmiyetin beraat kararına olumsuz yansıtacağı açıktır. Burada incelenmesi gereken asıl mesele, ceza davasından beraat eden kişiye karşı idari dava açılabilmesi ve dava sonucunda mahkûmiyete hükmedilebilmesinin karineye uygun olup olmadığı meselesidir⁵⁴. Başka bir anlatımla kişi, ceza yargılamasından mahkûmiyet dışındaki bir hükümlerle beraat etmiş ise, idari davada masumiyet karinesinin rolü daha da önem kazanır. Burada ceza davasından beraat eden kişinin, idari davada mahkûm edilmesinin masumiyet karinesine uygun düşüp düşmediğinin belirlenmesi gerekir. Bilindiği gibi ceza yargılaması ve idari yargılama farklı amaçlara hizmet eder. İdari yargılamada delil standardı, ceza yargılamasına göre daha düşüktür. Bu sebeple beraata karar veren ceza mahkemesince kullanılan delillerin, hukuk mahkemesince değerlendirilmesi masumiyet karinesiyle çelişmemektedir⁵⁵. Başka bir anlatımla kişinin beraatına karar verilirken değerlendirilen deliller, idari davada kişinin mahkûm edilmesine sebebiyet verebilir⁵⁶.

C. MÜNFERİT İDARİ DAVALARDA MASUMİYET KARİNESİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Trachsel'e göre masumiyet karinesi bireyin lekelenmeme hakkını korumaktadır. Lekelenmeme hakkı ise yargılama öncesi ve sonrasında bireyin, Devlet ve toplum tarafından damgalanmamasını güvence altına alır⁵⁷.

⁵³ Allen/Birleşik Krallık, § 104.

⁵⁴ Smith, E. (2012), *The Presumption of Innocence, Scandinavian Studies in Law*, s. 490. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ceza davasının mahkûmiyet dışında bir hükümlerle sona ermesi halinde, suç konusu eylemin, daha düşük ispat külfetini gerektiren hukuk davalarına konu olabileceğini ve hukuk davalarında kişi aleyhine hüküm kurulabileceğini kabul etmektedir (Ringwald/Danimarka, B.N. 34964/97, 11 Şubat 2003; Y./Norveç, 56568/00, 11 Şubat 2003, Campbell, L. (2013), s. 686).

⁵⁵ Mustafa Akın, § 38.

⁵⁶ Smith, E. (2012), s. 496; Campbell, L. (2013), s. 686. Diğer taraftan ceza yargılaması mahkûmiyet dışındaki bir hükümlerle sonuçlanırsa, aynı olay sebebiyle tam yargı davasında tazminata hükmedilmesi sırf bu sebeple masumiyet karinesine aykırı değildir (Ringvold/Norveç, B.N: 34964/97, 11/05/2003, 38; Y./Norveç, § 41; Lundkvist/İsveç, B.N: 48518/99, 13/11/2003, § § k.b.a.).

⁵⁷ Trachsel, S. (2005), s. 164; Campbell, L. (2013), s. 685; Roberts, P. vd. (2012), s. 263.

Bazen öyle fiiller vardır ki, Ceza Kanunu kapsamında suç olmamakla birlikte bu fiillerin işlenmesi kişinin toplum tarafından suçlu olarak damgalanmasına sebep olur. Suç ithamı, Devlet gücüne muhatap olmanın yanında toplumsal dışlanma, baskılanma ve bazı kısıtlamalara tabi tutulma gibi sonuçlar da doğurur⁵⁸. Eğer toplum, bir fiilin işlenmesi sebebiyle kişiyi damgalama eğilimi içerisindeyse, artık eylemin ceza kanununda düzenlenip düzenlenmediğine bakılmaksızın, masumiyet karinesinin işletilmesi gerekir. Biz bu kavramı, Medeni Masumiyet Karinesi olarak adlandırmaktayız.

Burada tartışmak istediğimiz konu, herhangi bir cezalandırma alanında düzenlenmeyen fiilin, idari davaya konu olmasıyla masumiyet karinesinin işler hale gelip gelmeyeceği meselesidir. Başka bir anlatımla, ceza mahkemesini ilgilendirmeyen ve konusu herhangi bir cezalandırma alanına dahil olmayan fiilin, idare mahkemesince incelenmesi aşamasında masumiyet karinesinin uygulanıp uygulanmayacağıdır. Ülkemiz açısından zina fiili, bu duruma uygun düşen bir örnektir. Bugün Türkiye’de yürürlükte olan Türk Ceza Kanunu “Zina” fiilini suç olarak düzenlememiştir. İslam Hukukunun tesir ve etkisiyle Selçuklu ve Osmanlı Devletleri ile Türkiye Cumhuriyeti döneminde zina eylemi suç olarak kabul edilmiştir. 1996 ve 1998 tarihlerinde, zinanın suç olmasını düzenleyen 765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu’nun 440 ve devamı maddeleri, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilerek yürürlükten kaldırılmıştır⁵⁹.

Bugün, zina eylemi ceza kanununda suç olarak düzenlenmediğinden klasik cezalandırma alanına dahil değildir. Buna karşılık Türk toplumu, zina fiilini halen ayıplamakta ve bu fiilin kötü bir eylem olduğunu kabul etmektedir. Zina faillerinin, toplum tarafından dışlanması, baskılanması ve damgalanması da söz konusudur. Zira Türk hukukunda halen zina fiili belirli sonuçlar doğurmaktadır. Bunlardan ilki, Türk Medeni Kanunu’nun 161.maddesinin ikinci fıkrasında, eşlerden birisinin zina etmesi halinde diğer eşin, zina fiilini öğrenmesinden itibaren altı ay içinde boşanma davası açabileceği, zina olgusunun sabit olması halinde eylemi icra eden eşin, boşanmada kusurlu olacağı ve diğer eşin bu suretle uğradığı maddi ve manevi zararları gidereceği kabul edilmiştir. Görüldüğü gibi Türk Medeni Kanunu, evlilik birliği içerisindeki zina eylemini kusurlu bir davranış olarak kabul etmiştir. İkinci olarak, devlet memurunun zina eylemi sebebiyle disiplin cezasıyla tecziye edilmesi de mümkündür. Türk Ceza Kanununca eylem suç olarak düzenlenmediğinden, zina sebebiyle açılacak boşanma davası ile disiplin cezasına karşı açılacak idari davanın, ceza yargılamasıyla bağlantılı olduğundan bahsedilmesi mümkün değildir.

⁵⁸ Gray, A. (2017), s. 17; Lippke, R. (2015), s. 106.

⁵⁹ Anayasa Mahkemesi’nin 23/09/1996 tarih ve 1996/15 Esas, 1996/34 sayılı Kararı ile Anayasa Mahkemesi’nin 23/06/1998 tarih ve 1998/3 Esas, 1998/28 sayılı Kararı.

Az önce yukarıda ifade ettiğimiz gibi, ceza kanununda suç olarak düzenlenmemesine karşın zina eylemi, Türk toplumu tarafından halen kötü bir davranış olarak kabul edilmekte ve zina fiili sebebiyle failin, toplum tarafından dışlanması, baskılanması veya damgalanması mümkün olmaktadır. Masumiyet karinesi bir yönüyle mahkeme kararıyla suçu sabit oluncaya kadar kişinin suçlanmasını engellerken, diğer yönüyle de kişiyi toplumun baskısından korur. Zina sebebiyle açılan davalarda, eylemi icra ettiği iddia edilen bireyin bu toplumsal damgalanmaya karşı korunması gerekir. O halde mahkeme, hüküm verinceye kadar fail olduğu iddia edilen kişi, masumiyet karinesinin korumasından yararlanmalı, fiili işlediği noktasında önyargılı davranılmamalı, ispat külfeti müddeiye bırakılma ve topluma karşı korunmalıdır.

AİHM ile Anayasa Mahkemesi tarafından medeni masumiyet karinesine ilişkin olarak verilmiş net bir kararı bulunmamaktadır. Buna karşılık AİHM, ceza kanununda suç olmaktan çıkarılarak sadece disiplin cezasını gerektiren eylem olarak düzenlenen fiilin, suç isnadı olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir⁶⁰.

IV. İÇTİHATLAR IŞIĞINDA MASUMİYET KARİNESİNİN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ VE KARİNEİN İDARİ DAVALARA UYARLANMASI

A. MAHKUMİYET DIŞI KARARLARIN SORGULANMASI

Masumiyet karinesiyle ulaşılmak istenen amaç, masumları yanlış mahkumiyetten korumaktır. Suç işlediği kesinleşmiş mahkeme kararıyla sabit olan kişiler açısından masumiyet karinesinin ortadan kalktığı ve bağlantılı idari davada karinenin uygulama alanı bulmayacağını söylemek mümkündür⁶¹.

Fakat, ceza davasının mahkûmiyet dışındaki hükümlerle sonuçlanması durumunda, takip eden idari davalarda masumiyet karinesinin rolü önem kazanır. Burada, masumiyet karinesinin idari davada ne şekilde uygulanması gerektiği hususu tespit edilmelidir.

Gerçekten de ceza davası sonucunda suçu işlemediğinin sabit olduğu veya suçun işlendiğine kesin olarak kanaat getirilemediği durumlarda, masumiyet karinesinin devam ettiğinin kabul edilmesi gerekir. Bu duruma idari davalarda da saygı gösterilmeli ve mahkûmiyet dışındaki kararlar sorgulanmamalıdır⁶². Anayasa Mahkemesi de ceza davasından mahkûmiyet dışı bir karar verilmesinin idari ceza tecziye edilmesini engellemeyeceğini ancak verilen beraat kararının sorgulanmaması gerektiğini istikrarlı bir biçimde vurgulamaktadır⁶³.

⁶⁰ Öztürk/Almanya, B.N.: 8544/79, 21/02/1984, § 49.

⁶¹ Ali Atlı, B.N: 2013/500, 20/03/2014, § 35.

⁶² Uğur Ayyıldız, B.N: 2012/574, 06/02/2014, § 76.

⁶³ Uğur Ayyıldız, 79; Mustafa Akın, B.N: 2013/2696, 09/09/2015, § 41.

Kişinin masumiyetini sorgulayan veya ceza davasına konu olan fiilin sübuta erdiğini kabul eden kararlar, ceza soruşturmasının devam ettiği hallerde karinenin birinci yönüyle, kovuşturmanın mahkûmiyet dışındaki bir hükümlerle sona erdiği hallerde de ikinci yönüyle bağdaşmayacaktır⁶⁴. Görüldüğü gibi masumiyet karinesinin ilk yönü, hakkında ceza soruşturması yürütülen kişiyi; ikinci yönü ise hakkındaki ceza davası mahkûmiyet dışındaki bir hükümlerle sonuçlanan kişiyi korumaktadır.

Masumiyet karinesinin birinci yönünün ihlal edilmesiyle ikinci yönünün ihlal edilmesi arasında herhangi bir sonuç farklılığı olmadığı gibi aynı yargılamada her iki yönün birlikte ihlal edilmesi de mümkündür.

AİHM, *Seven/ Türkiye* başvurusunda, masumiyet karinesinin her iki yönünün de ihlal edildiğine karar vermiştir. Başvuruda, S.K. isimli şahıs, 12 Nisan 2002 tarihinde, şüpheli olduğu gerekçesiyle iki polis memuru tarafından bir araca bindirildiğini, bir müddet araç içerisinde dolaştırıldıktan sonra polis memurlarından birisinin boş bir arazide kendisine tecavüz ettiğini ileri sürerek suç duyurusunda bulunmuştur⁶⁵. Başvuran, şüpheli sıfatıyla verdiği ifadesinde, suçlamaları reddederek, S.K. isimli şahsın sarhoş olması sebebiyle araca alındığını ve güvenliği için evine bırakıldığını, daha sonra anılan şahsın cinsel açıdan davetkâr bir biçimde kendisine yöneldiğini, fakat S.K. ile herhangi bir cinsel münasebette bulunmadığını ifade etmiştir⁶⁶. Başvuran aleyhine ceza soruşturması başlatılmış; S.K. isimli şahsın adli tıp muayenesinde, vücudunda zorlama izine rastlanmadığı tespit edilmiş⁶⁷; 15 Nisan 2002 tarihinde hazırlanan adli tıp uzman raporunda ise anılan şahsın çamaşırında ve evinde bulunan çöp kutusunda başvurucuya ait sperm örneklerinin bulunduğu belirlenmiştir⁶⁸.

13 Eylül 2005 tarihinde Ankara Ağır Ceza Mahkemesi, S.K. isimli şahsın tecavüze uğradığına dair bir emarenin bulunmadığını, vücudunda herhangi bir zorlama ya da darp izinin olmadığını belirterek başvurucunun beraatına karar vermiştir. Anılan beraat kararı temyiz edilmeksizin, 21 Eylül 2005 tarihinde, kesinleşmiştir⁶⁹.

Olay tarihinden yaklaşık 12 gün sonra, başvurucu aleyhine disiplin soruşturması başlatılmış ve 28 Kasım 2002 tarihinde Yüksek Disiplin Kurulu tarafından başvurucunun kamu görevinden çıkarma cezasıyla tecziye edilmesine karar verilmiştir⁷⁰.

⁶⁴ Sekania/Avusturya, 25/08/1993, Seri 266-A, § 30.

⁶⁵ Seven/Türkiye, 23/01/2018, B.N: 60392/08, § 8.

⁶⁶ Seven/Türkiye, § 10.

⁶⁷ Seven/Türkiye, § 13.

⁶⁸ Seven/Türkiye, § 14.

⁶⁹ Seven/Türkiye § § 21, 22.

⁷⁰ Seven/Türkiye, § 27.

Başvurucu, disiplin cezasıyla tecziye edilmesinin masumiyet karinesini ihlal ettiğini ileri sürerek Ankara İdare Mahkemesi nezdinde iptal davası açmıştır. İdare Mahkemesi, 4 Temmuz 2003 tarihinde, “*Davacının (başvurucunun) S. K. isimli şahsa rızası olmadan tecavüz ettiğinin sabit olduğu*” gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir⁷¹. Bu karara karşı yapılan temyiz ve karar düzeltme talepleri sırasıyla, 13 Mart 2006 ve 17 Haziran 2008 tarihinde, herhangi bir ek gerekçe gösterilmeksizin reddedilmiştir⁷².

Başvurucu, masumiyet karinesinin ihlal edildiğini ileri sürerek AİHM’ne başvurmuştur. Başvuruyu kabul edilebilir bularak işin esasına giren AİHM, “*Başvurucunun kamu görevinden çıkarma cezasıyla tecziye edilmesine sebep olan fiilin suç ithamından kaynaklandığını, ceza soruşturmasının devam ettiği 4 Temmuz 2003 tarihli İdare Mahkemesi kararında, başvurunun S.K. isimli şahısla rızası dışında cinsel ilişki kurduğu hususunda akıl yürütüldüğünü, bu suretle de tecavüz suçunun sübuta erdiğinin ilan edildiğini, yargı okuyucusuna başvurunun suçlu olduğu izlenimini ileten kararın, masumiyet karinesinin birinci yönüne aykırı olduğunu*” ifade etmiştir⁷³.

AİHM, masumiyet karinesinin birinci yönünün ihlal edildiğini tespit ettikten sonra başvuruyu nihayetlendirmemiş ve ikinci yönün ihlal edilip edilmediğini de incelemiştir.

Karinenin ikinci yönü bakımından AİHM, “*Temyiz mahkemesinin herhangi bir ek gerekçe göstermeksizin idare mahkemesi kararını onadığı, temyiz incelemesi yapıldığı sırada tüm suçlamalardan beraat ettiğinin açık olmasına rağmen başvurunun masumiyetine şüpheyle yaklaşıldığı ve beraat kararının sorgulandığı*” gerekçesiyle masumiyet karinesinin ikinci yönünün de ihlal edildiğine karar vermiştir⁷⁴.

Bir kovuşturmanın zamanaşımının dolması sebebiyle sona ermesi de mümkündür. Böyle bir durumda ortada, mahkûmiyet dışında bir karar söz konusu olur. Mahkûmiyet dışında sona eren kovuşturmalara ait ithamları, ceza davasıyla bağlantılı idari davalarda değerlendirmek ve fiilin sübuta erdiğine hükmederek kişinin söz konusu suçu işlediğini ima etmek masumiyet karinesiyle bağdaşmaz.

Nitekim Anayasa Mahkemesi *Sebğatullah Altın* başvurusunda, mahkûmiyet dışı kararlar sona eren kovuşturmalara ait ithamları değerlendirerek kişinin masumluğunun sorgulanmasını masumiyet karinesine aykırı bulmuştur. Anılan başvuruda, Hizbullah terör örgütünün sair efradı olmak suçunu işlediğinden

⁷¹ Seven/Türkiye, § 28.

⁷² Seven/Türkiye, § § 29-31.

⁷³ Seven/Türkiye, § 53.

⁷⁴ Seven/Türkiye, § § 54-57.

bahisle başvuru aleyhine kamu davası açılmıştır⁷⁵. Kamu davasının açılmasına müteakiben İmam- Hatip olarak görev yapan başvuru yapanın, kamu görevinden çıkarılmasına karar verilmiştir⁷⁶. Hakkında açılan ceza davası, zamanaşımı sebebiyle sona eren⁷⁷ başvuru, ceza mahkemesi kararı doğrultusunda göreve dönme istemiyle idareye başvurmuş ise de anılan başvurunun reddine karar verilmiştir⁷⁸.

Başvuru tarafından, göreve dönme istemiyle yapılan başvurunun reddine dair işlemin iptali istemiyle Ankara İdare Mahkemesi nezdinde iptal davası açılmıştır. Davayı esaslan karara bağlayan idare mahkemesi, “*Açıktan atama konusunda idarenin takdir yetkisinin olduğunu, davacının Hizbullah terör örgütüne özgeçmiş ve fotoğraf vererek örgütün mensubu olma noktasında irade ortaya koyduğunu, ceza mahkemesi kararıyla suçun zamanaşımı nedeniyle sona erdiğini, bu durumun da suçun varlığını ortadan kaldırmadığını*” gerekçe göstererek davanın reddine karar vermiştir. Anılan karara karşı yapılan temyiz ve karar düzeltme başvurularının da reddedilmesi üzerine idare mahkemesi kararı kesinleşmiştir⁷⁹.

Başvuru, idare mahkemesi kararıyla masumiyet karinesinin ihlal edildiğini ileri sürerek Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur. Başvuruyu kabul edilebilir bularak işin esasına giren Mahkeme, “*Masumiyet karinesinin ihlal edilip edilmediği değerlendirilirken, yargılamayı yapan makamın kişiye suç isnat edip etmediği ve beraat kararını sorgulayıp sorgulamadığının değerlendirilmesi gerektirdiğini⁸⁰, derece mahkemesi kararının ilk kısmında disiplin eylemine ilişkin olgu ve delillerin değerlendirildiğini, bu kısmın kişinin masumiyetine aykırı düşecek nitelikte olmadığını, ancak gerekçenin devamında “ceza mahkemesi kararıyla suçun zamanaşımı nedeniyle sona erdiği, bu durumun da suçun varlığını ortadan kaldırmadığı” ifadesiyle isnat edilen suçun işlendiği izlenimi verilerek⁸¹, zamanaşımı sebebiyle hakkındaki ceza davası ortadan kaldırılan başvuru yapanın suçlu olduğu inancının yansıtıldığını⁸²” gerekçe göstererek, masumiyet karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.*

Ceza yargılamasında aynı eylemden dolayı birden fazla ceza verilmemesi evrensel bir hukuk kaidesidir. Fakat Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, aynı eylemden dolayı hem ceza soruşturması ve kovuşturması hem de idari

⁷⁵ Sebğatullah Altın, BN: 2013/1503, 02/12/2015, § 7.

⁷⁶ Sebğatullah Altın, § 8.

⁷⁷ Sebğatullah Altın, § 9.

⁷⁸ Sebğatullah Altın, § 10.

⁷⁹ Sebğatullah Altın, § 11.

⁸⁰ Sebğatullah Altın, § 30.

⁸¹ Sebğatullah Altın, § 32.

⁸² Sebğatullah Altın, § 33.

soruşturma yapılmasını engellemez. Aynı şekilde ispat standardının ceza yargılamasına göre daha düşük olduğu idari davalarda, kişinin aleyhine hüküm kurulması, sırf bu sebeple Sözleşmenin ihlal edildiği anlamına da gelmez⁸³. Başka bir anlatımla kişi hakkında aynı eylemden dolayı suç soruşturması veya kovuşturması ile disiplin soruşturmasının tekemmül ettirilmesi mümkün olduğu gibi; ceza davası mahkûmiyet dışında bir hükümle sona ermesi halinde, idari davada kişi aleyhine hüküm kurulması da mümkündür. Zira *Sebğatullah Altın* başvurusunda Anayasa Mahkemesi, “beraat kararını sorgulamak” kavramıyla “kişi aleyhine hüküm kurulması” kavramının, birbirinden farklı kavramlar olduğunu vurgulamıştır. İncelenen kararda, başvuru aleyhine hüküm kurulması sebebiyle değil “zamanaşımıyla sona ermenin suç varlığını ortadan kaldırmadığı” şeklindeki mahkeme gerekçesi sebebiyle masumiyet karinesinin ihlal edildiğine hükmedilmiştir.

B. SUÇLULUĞUN İMA EDİLMESİ

Kesinleşmiş bir mahkeme kararı olmaksızın, itham edilen suçun işlendiği imasında bulunan bütünleşik hükümler, bir dereceye kadar mahkûmiyet dışı kararları sorgulayan hükümlerle benzerlik gösterir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi işlendiği iddia edilen suçun sübuta erdiğine yönelik kabuller, mahkûmiyet dışı kararın sorgulanması sonucunu doğurur. Buna karşılık, itham edilen suçun sübutunu veya ceza mahkemesince verilen hükmü değerlendirmeyen bazı kararlar da masumiyet karinesini ihlal edebilir. İthamın sübuta erip ermediğini değerlendirmemekle birlikte; iddia edilen suçun işlendiğini ima eden kararlar, masumiyet karinesine uygun düşmemektedir. Zira 6. maddenin ikinci paragrafının sağladığı korumanın ikinci yönü, bir suç isnadı olduğunda ve ceza yargılamaları mahkûmiyet dışındaki bir kararla sonuçlandığında, yargılamaya maruz kalan kişinin hukuk nazarında masum olduğunu ve bu masumiyete uygun bir şekilde muamele görmesini güvence altına alır. Bu minvalde 6. maddenin ikinci paragrafının sağladığı güvencenin, ceza yargılaması dışındaki işlemlerde de uygulanarak kanıtlanmamış herhangi bir itham karşısında kişinin hali hazırdaki masumiyet durumunun korunması amaçlanır⁸⁴.

⁸³ Jakumas/Litvanya, B.N: 6924/02, 18/07/2006, § 58; Çelik (Bozkurt)/Türkiye, B.N: 34388/05, 12/04/2011, § 30; Vella/Malta, BN: 69122/10, 11/02/2014, § 56.

⁸⁴ Allen/Birleşik Krallık, § 103. AİHM, hukuken suçlu olduğu önceden kanıtlanmayan ve özellikle de savunma hakkını kullanamayan kişilerin (Tsvetkova ve Diğerleri/Rusya, § 192.), suçlu olduğunun ima edilmesini masumiyet karinesine aykırı bulmuştur (Bikas/Almanya, B.N: 76607/13, 23/06/2018, § 44). AİHM, bütünleşik yargılamalarda kullanılan dilin ve vurgulanan sözcüklerin önemli olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır (Daktaras/Litvanya, B.N: 42095/98, AİHS 2000-X, 41, § 42). Bu sebeple bütünleşik davalarda gerekçeli kararlar yazılırken kullanılan kelimeler özenle seçilmelidir (Konstas/Yunanistan, B. N: 53466/07, 24/05/2011, § 33; El Kaada/Almanya, B.N: 2130/10, 12/05/2015, § 55; Güç/Türkiye, B. N: 15374/11, 23/04/2018, § 39).

Urat/Türkiye başvurusunda, Hizbullah terör örgütünün İstanbul'daki hücre evinde el konulan belgeler arasında özgeçmiş profillerinin bulunduğundan bahisle kardeş olan başvurucular hakkında, yasadışı örgüte üye olma suçundan ceza soruşturması ve kovuşturması başlatılmıştır⁸⁵. Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesi, “*başvurucuların eyleminin terör örgütüne özgeçmiş bilgilerini verme şeklinde olduğunu, bu durumun örgüte üyelikten ziyade yardım ve yataklık etme kapsamında girdiğini, iddia edilen suçun 23 Nisan 1999 tarihinden önce işlendiğinden 4616 sayılı yasanın tatbik edilmesi suretiyle başvurucular aleyhindeki cezai kovuşturmanın ertelenmesi*” gerektiğine hükmetmiştir⁸⁶.

Özgeçmiş profilinin bulunmasından sonra başvurucular hakkında disiplin soruşturması başlatılmış, soruşturma sonucunda da yasadışı terör örgütü Hizbullah'a üye oldukları ve iş yerinde ideolojik ve siyasi amaçlarla kurumun huzur, sükûn ve çalışma düzenini bozdukları gerekçesiyle başvurucuların meslekten çıkarılmasına karar verilmiştir⁸⁷.

Birinci başvurucu meslekten çıkarma cezasıyla tecziye edilmesine ilişkin karara karşı iptal davası açmıştır. Açılan davada Diyarbakır İdare Mahkemesi, “*Cezai takibatın ertelenmesi sebebiyle ortaya çıkan muafiyetin disiplin suçunun oluşmasını engellemeyeceği, örgüte özgeçmiş profilini verdiği, derslerine ve toplantılarına katıldığı sabit olan davacının disiplin suçunu işlediğini*” ifade ederek davanın reddine karar vermiştir. Anılan karar, temyiz ve karar düzeltme aşamalarından geçerek kesinleşmiştir⁸⁸.

İkinci başvurucu da meslekten çıkarma kararına itiraz ederek işlemin iptali istemiyle dava açmıştır. Açılan davada Mardin İdare Mahkemesi, “*Davacının özgeçmişinin örgütün hücre evinde bulunduğu, örgüte üye olduğu ve yeni üyeler topladığı, örgütün ideolojilerini üçüncü kişilere aktardığı sabit olduğundan*” davanın reddine karar vermiştir⁸⁹.

Başvurucular, masumiyet karinesinin ihlal edildiğini ileri sürerek AİHM'ne bireysel başvuruda bulunmuşlardır.

Birinci başvurucu açısından başvuruyu kabul edilebilir bularak işin esasına giren AİHM, Diyarbakır İdare Mahkemesi'nin kararının ilk kısmının, “sadece davaya konu olay ve hukuki arka planın bir özetini içerdiğini ve başvurucunun yasadışı örgüt üyeliğinden dolayı suçlu olduğuna dair bir görüş beyan edilmediğini”, kararın ikinci kısmının da, Sözleşmenin 6.maddesinin ikinci paragrafı açısından sorun teşkil etmediğini ifade etmiştir. Kararın devamında

⁸⁵ Urat/Türkiye, B.N: 53561/09, 13952/11, 27/11/2018, § 10. Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Çayan, G., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İkinci Bölümünün Urat v. Türkiye Kararı, Yargıtay Dergisi, C: 46, S: 3, 46 (3), s. 975- 1002.

⁸⁶ Urat/Türkiye, § 14.

⁸⁷ Urat/Türkiye, § 15-17.

⁸⁸ Urat/Türkiye, § 24-28.

⁸⁹ Urat/Türkiye, § 34-35.

AİHM, yerel mahkeme kararındaki son cümlenin, yani “*başvurucunun örgüte özgeçmiş profilini vermesi, derslerine ve toplantılarına katılması sebebiyle suçlu bulunması*” ifadesinin, bir sorun oluşturup oluşturmadığının tespit edilmesi gerektiğine hükmetmiştir. AİHM, terör örgütüne üye olma suçunun işlendiğinin kararda ima edilmediğini, özgeçmişin örgüte verilmesi, örgütün derslerine ve toplantılarına gidilmesi eylemlerinin, disiplin cezası tecziyesi için yeterli görüldüğünü, bu sebeple de birinci başvuru açısından kullanılan dilin, Sözleşmenin 6.maddesinin ikinci paragrafında düzenlenen masumiyet karinesine aykırı olmadığını tespit etmiştir⁹⁰.

İkinci başvuru açısından AİHM, Mardin İdare Mahkemesi’nin kararında, ceza dava dosyasında bulunan belgelerle başvurunun örgüte üye olduğunun ifade edildiğini ve bu ifadenin cezai sorumluluğa ilişkin bir değerlendirme niteliğinde olduğunu gerekçe göstererek masumiyet karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir⁹¹.

C. İSPAT YÜKÜ VE STANDARDI AÇISINDAN MASUMİYET KARİNESİ

1. Genel Olarak

Masumiyet karinesi gereğince ispat yükü iddia makamına bırakılmalıdır⁹². İspat yükünün iddia makamından alınarak savunma makamına bırakıldığı hallerde, kural olarak, masumiyet karinesi ihlal edilmiş olur⁹³.

İspat yükünün tersine çevrilip çevrilemeyeceği ya da masumiyet karinesinin ispat yüküne ilişkin etkisinin sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağı sorunu her ortaya çıktığında doktrinde çeşitli tartışmalar gündeme gelir. Zira ispat yükünün müddeiden alınarak savunma makamına verilmesi, masumiyet karinesinin sınırlandırılması anlamına gelmektedir⁹⁴.

AİHM, ispat yükünün hukuki ve fiili karneler getirilmek suretiyle sınırlandırılabilceğini kabul etmektedir. Zira AİHM, üzerinde belirli miktarda uyuşturucu bulunduran kişinin uyuşturucu kaçakçılığından cezalandırılmasını⁹⁵ ve trafik kurallarına aykırı hareketler sebebiyle otomobil malikine ceza verilmesini⁹⁶ Sözleşmeye aykırı bulmamış, bu tür durumlarda fiili ve hukuki karneler sayesinde ispat külfetinin savunma makamına bırakılabileceğine karar vermiştir.

AİHM, hukuki veya fiili karnelere dayanılmasının Sözleşmeye aykırı

⁹⁰ Urat/Türkiye, § 56, 57.

⁹¹ Urat/Türkiye, § 58, 59.

⁹² Telfner/Avusturya, B.N: 33501/96, 20/06/2001, § 15; Üstün, K. T. (2019), s. 54-55.

⁹³ Barbera, Messague ve Jabardo/İspanya, B.N: 19590/83, 06/12/1988, § 77.

⁹⁴ Doktrinsel tartışmaların detayları için bakınız: Gökhan, Ç. (2020), 75- 77.

⁹⁵ Janoseviç/İsveç, B.N: 34619/97, 21/05/2003, § 100.

⁹⁶ Salibiaku/ Fransa, B.N: 10519/83, 07/10/1998, § 28.

olmadığını kabul ederken davanın konusu ve kamu yararını da gözetmektedir. Başka bir anlatımla, hukuki ve fiili karinelere dayanılarak ispat yükünün terse çevrilmesiyle toplum için önemli bir yararın elde edilmesi amaçlanmalıdır⁹⁷. Toplum açısından önemli bir yararın bulunmadığı durumlarda hukuki veya fiili karinelere otomatik olarak dayanılması ve sanığın suçlu ilan edilmesi Sözleşmeye aykırıdır⁹⁸.

AIHM ile benzer bir şekilde Anayasa Mahkemesi de, suçun kanıtlanması yükümünün, iddia makamında kaldığı sürece ispat yükünü sanığa devreden kuralların masumiyet karinesine aykırı olmadığını kabul etmiştir⁹⁹.

Öte yandan, ceza yargılamasının mahkûmiyet dışındaki bir hükümlerle sona ermesi halinde, aynı olaylar sebebiyle sanığın tazminat ödemeye mahkûm edilmesi veya aleyhine karar verilmesi sırf bu nedenle Sözleşmeyi ihlal etmez¹⁰⁰. Fakat bu halde dahi, haklı bir sebep olmaksızın, ispat külfetinin tersine çevrilmesi, başka bir anlatımla, ispat yükünün müddeiden alınarak sanığa tahsis edilmesi Sözleşmeye bağdaşmaz¹⁰¹.

2. İdari Yargı Açısından İspat Külfetinin Değerlendirilmesi

Bilindiği gibi idari işlem; yetki, şekil, sebep, konu veya maksat yönlerinden hukuka aykırı olduğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar hukuka uygunluk karinesinden yararlanır. İdari işlemin hukuka uygunluk karinesinden yararlanıyor olması, her durum ve koşulda davacının haklılığını ispat etmekle yükümlü olduğu şeklinde yorumlanamaz¹⁰². Zira bir idari işlemi tesis eden mercii, onun hukuka uygunluğunu ortaya koymak zorundadır. Özellikle suç ithamı niteliğine haiz olan idari yaptırımlarda, işlemin sebebi ile hukuka uygunluğunun kanunen kabul edilebilir somut bilgi ve belgelerle ortaya konulması gerekir.

İdarenin, işlemin hukuka uygunluğunu ortaya koyarken hukuki veya fiili karinelere dayanması mümkündür. Hukuki ve fiili karinelere dayanıldığı durumlarda, söz konusu karinelerin gerçekte uyumlu olmadığını ve işlemin hukuka aykırı olduğunu ispat etme yükü davacıya geçer. Burada, hukuki veya fiili karineler vasıtasıyla ispat yükünün terse çevrilmesinin, idari suç

⁹⁷ Vastberga Taxi Aktiebolag ve Vulic/İsveç, B.N: 36985/97, 23/07/2002, 114, 116; Radio France ve Diğerleri/France, B.N: 53984/00, AIHM 2004 Seri B- II, § 24.

⁹⁸ Janoseviç/İsveç, § 101.

⁹⁹ Anayasa Mahkemesi 27/03/2014 tarih ve E. 2013/38, K. 2014/58 sayılı kararı.

¹⁰⁰ Ringvold/Norveç, 38; Y./Norveç, § 41.

¹⁰¹ Capeau/Belçika, B.N: 42914/98, 13/06/2005, § 25.

¹⁰² Üstün, K. T. (2019), s. 69; Çağlayan, R. (2018), İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Hukuk Yayınları, s. 124; Ethem, A. E. (2018), İdari Yargılama Hukuku (2018), Seçkin Hukuk Yayınları, s. 82; Kalabalık, H. (2019), İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Hukuk Yayınları, s. 161, 169.

ithamları veya idari yargılamalar açısından masumiyet karinesine uygun olup olmadığının değerlendirilmesi gerekir.

Ahmet Altuntaş başvurusunda Anayasa Mahkemesi, suç ithamı olarak kabul ettiği münferit bir idari yaptırım açısından konuyu ele alarak, idari ithamlarda hukuki ve fiili karinelerle ispat külfetinin terse çevrilebileceğini kabul etmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, davacıya karinenin aksini ispat edebilme fırsatı verilmesi ve otomatik olarak karineye dayanılmaması gerektiğini de vurgulamış; davacıya karinenin aksini ispatlama imkânı verilmediği durumlarda masumiyet karinesinin ihlal edileceğini ifade etmiştir¹⁰³.

Anılan başvuruda, Batman İlinin Merkez İlçesinin İkiztepe Köyü sınırları içerisinde bulunan bir kısım tarım arazisinin belirli oranda malikleri olan başvuruçuların, mülkiyetindeki tarım arazisinde anız yakıldığı tespit edilerek idari para cezasıyla tecziye edilmelerine karar verilmiştir¹⁰⁴. Başvuruçular, idari para cezasının iptal edilmesi istemiyle Batman İdare Mahkemesi nezdinde dava açmışlardır. Uyuşmazlığı esastan karar bağlayan İdare Mahkemesi, *“anız yakılması nedeniyle verilebilecek para cezasının anız yakanlara tecziye edileceği hususunun açık olduğu, taşınmazın maliki olan davacılara anız yakma eylemi sebebiyle ceza tecziye edilip edilmeyeceğinin bakılan uyuşmazlık açısından tespit edilmesi gerektiği, olayda kolluk kuvvetlerinin, davacıların maliki olduğu arazide gerçekleştirilen anız yakma eylemine müteakip olay mahalline gittiği, mahalde anız yakma eylemini gerçekleştiren kişilerin tespit edilemediği, anız yakan kişinin ancak suçüstü halinde yakalanabileceği hususunun açık olduğu, davacıların taşınmazında anız yakıldığı hususunda herhangi bir ihbar veya şikayette bulunmadığı anlaşıldığından, anız yakan kişinin, taşınmazın maliki olan davacılar olduğunun kabul edilmesi gerektiği”* gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir¹⁰⁵. İdare Mahkemesi kararı, Diyarbakır Bölge İdare Mahkemesi kararıyla onanarak kesinleşmiştir¹⁰⁶.

Bunun üzerine başvuruçular, anızı bizzat yakanların tespit edilemediğini, sadece mülk sahibi olduklarından bahisle haklarında idari para cezası tecziye edilmesinin suç ve cezaların şahsiliği ilkesiyle uyumlu olmadığını ileri sürerek yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunmuşlar ise de Anayasa Mahkemesi, başvuruçular tarafından yapılan hukuki nitelendirmeye bağlı olmadığını ifade ederek başvurunun, masumiyet karinesi açısından incelenmesi gerektiğine hükmetmiştir¹⁰⁷.

¹⁰³ Ahmet Altuntaş, B.N: 2015/19616, 17/05/2018, § § 28, 29, 33.

¹⁰⁴ Ahmet Altuntaş, § § 9-10.

¹⁰⁵ Ahmet Altuntaş Başvurusu, § § 11-12.

¹⁰⁶ Ahmet Altuntaş Başvurusu, § 14.

¹⁰⁷ Ahmet Altuntaş Başvurusu, § 26.

Başvuruyu kabul edilebilir bularak¹⁰⁸ için esasına giren Anayasa Mahkemesi, “*Somut olayda İdare Mahkemesince, başvuruçuların anız yakılan tarım arazisinin maliki olmalarının, idari para cezası tecziye edilmesi için yeterli görüldüğü, anızı yakan kişiye ait herhangi bir bulguya rastlanılmadığı, derece mahkemesince anız yakıldığı tespit edilen arazinin malikleri olan başvuruçuların anız yakıldığı yönünde herhangi bir ihbar veya şikâyette bulunmadığı dikkate alınarak eylemin mülk sahiplerince gerçekleştirildiğine dair fiili karineden yararlanıldığı, anılan fiili karineyle başvuruçuların otomatik olarak suçlu konumuna düşürüldüğü, bu durumun başvuruçuları savunma açısından idareye karşı dezavantajlı konuma getirdiği ve eylemin ispatında kullanılan fiili karinenin masumiyet karinesini ihlal eder boyuta ulaştığı*”¹⁰⁹ hususlarını ifade ederek masumiyet karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Fameka İnş. Plastik San. ve Tic. Ltd. Şirketi başvurusunda, izin verilen azami yük ağırlığının aşılması sebebiyle Karayolları Trafik Kanunu uyarınca başvuruçuya idari para cezası verilmiştir. Bu karara karşı açılan davada derece mahkemesi, başvuruçuyu haklı gösterecek herhangi bir bilgi ve belgenin bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar vermiş, anılan karar kesinleşmiştir. Başvuruçucu şirket, azami sınırı aştığı iddia edilen yükün göndericisi konumunda olduğunu, anılan yükün taşınması hususunda herhangi bir eylem icra etmediğini ve kendisine izafe edilemeyecek eylem sebebiyle para cezasıyla tecziye edilmesinin masumiyet karinesini ihlal ettiğini ileri sürerek Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuruda bulunmuştur. Masumiyet karinesi açısından başvuruyu kabul edilebilir bularak uyuşmazlığın esasına giren Anayasa Mahkemesi, başvuruçunun, taşınan eşyanın göndericisi olmasının para cezası tecziye edilmesi için yeterli görüldüğünü, başka bir ifadeyle salt belirli bir statüde (gönderici) olmanın yaptırım uygulanmasına gerekçe yapıldığını, bu durumun da masumiyet karinesine uygun düşmeyeceğini hüküm altına almıştır.

3. İspat Standardı Açısından Masumiyet Karinesi

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi ispat standardı, mahkemenin adil bir karara varabilmesi için gereken ikna gücünü ve delilin eşik düzeyini ifade eder¹¹⁰. Kişinin suçluluğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır ifadesinin anlam kazanabilmesi için delil standardının belirlenmesi gerekir. Anglo- Sakson Hukuk Sistemi, masumiyet karinesinin, suçluluğu makul şüphenin ötesinde kesin ve açık delillerle ispatlanmasına hizmet ettiğini net bir biçimde ifade ederken; Kıt’a Avrupası Hukuk Sistemi, maddi gerçeğe ulaşmaya odaklanır. Kıt’a Avrupası, makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispat

¹⁰⁸ Ahmet Altuntaş Başvurusu, § § 28- 29.

¹⁰⁹ Ahmet Altuntaş Başvurusu, § § 35-38.

¹¹⁰ Scheiner, R. (2007), s. 58.

yükünü açıkça kabul etmese de maddi gerçeği arayarak bu standarda yakın bir eşik değeri kabul eder¹¹¹.

Bilindiği gibi ceza ve hukuk yargılaması, gece ve gündüz kadar farklıdır. Bu farklılık hem muhakeme usullerinde hem de delil standardı ve ispat külfetinin tahsisinde ortaya çıkar. Ceza mahkemelerine göre hukuk mahkemelerinin delil standardı daha düşüktür. Çünkü ceza mahkemeleri, maddi gerçeğe ulaşmayı amaçlayarak failin suç işlediğini makul şüphenin ötesinde açık delillerle ispatlanması eşliğini kabul eder. Hukuk mahkemelerinde ise üstün belgeyle ispat, karineyle ispat veya kayıtlara dayalı ispat da mümkündür¹¹².

Makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ya da maddi gerçeğin aranması yoluyla ispat, genel olarak, idari yargılama hukukunun mantıksal paradoksuyla bağdaşmamaktadır. Bu sebeple idari suç ithamlarında, kişinin eylemlerinin makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispatlanması beklenemez¹¹³.

Zira AİHM *Grande Stevens/ İtalya* başvurusunda, idari yargıda makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispat standardının kabul edilmesinin yargılama doğasıyla bağdaşmadığına hükmetmiştir. Standardının keyfi bir biçimde belirlenmediği, mahkeme üyelerinin önyargılı olmadığı, davacıya savunma imkânı tanındığı¹¹⁴ ve sunulan delillerin tümü değerlendirildiği sürece makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispat standardından daha düşük bir standardın benimsenmesi, sırf bu sebeple, masumiyet karinesinin ihlal edildiği anlamına gelmez¹¹⁵.

S.A. Capital O.Y./ Finladiya başvurusunda¹¹⁶, asfalt sektöründe limited şirket olarak faaliyet gösteren başvuru şirketi, rekabet kurallarını ihlal edici kartel anlaşması yaptığından bahisle idari para cezasıyla tecziye edilmiştir. Bunun üzerine başvuru, anılan cezanın iptali istemiyle idare mahkemesi nezdinde dava açmış ise de “kanıtların üstünlüğü” ispat standardı gereğince yerel mahkeme, davanın reddine karar vermiştir. Karar iç hukukta onanarak kesinleşmiştir.

Başvuru şirketi, makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispat edilmedikçe para cezasıyla cezalandırılmayacağını ve kanıt üstünlüğü standardının kabul edilerek masumiyet karinesinin ihlaline sebebiyet verildiğini ileri sürerek bireysel başvuruda bulunmuştur.

¹¹¹ Stummer, A. (2012), s. 37-38.

¹¹² Çayan, G. (2020), s. 70.

¹¹³ Angel/Romanya, B.N: 28183/03, 04/11/2007, § § 62, 69.

¹¹⁴ Tsvetkova ve Diğerleri/Rusya, § 192.

¹¹⁵ Grande Stevens/İtalya, B.N: 18640/10, 07/07/2014, § 159.

¹¹⁶ S.A. Capital O.Y./Finladiya, B. N: 5556/10, 14/05/2019.

Başvuruyu kabul edilebilir bularak işin esasına giren AİHM, makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispat standardının ceza yargılamasında sanığa tanınan asgari bir güvence olduğu¹¹⁷, idari suç ithamlarında ya da hukuk yargılamalarında anılan standardın kabul edilmemesinin sırf bu sebeple masumiyet karinesine aykırı olmayacağı, fakat bu halde dahi masumiyet karinesinin idari yargılamanın delil standardı konusunda herhangi bir güvence sağlamadığını söylemenin imkânsız olduğu, karinenin pratik ve etkili olabilmesi için “delil standardının keyfi biçimde belirlenmemesi, mahkeme üyelerinin önyargılı olmaması, savunma hakkının tanınması ve mahkemenin sunulan bütün delilleri incelemesi” gerektiği¹¹⁸, rekabet ihlallerinin ispatının uygulamada oldukça güç olduğu, incelenen başvuru açısından mahkemenin keyfi olarak delil standardını aşağıya çektiğinin veya önyargılı olduğunun söylenemeyeceği ve taraflarca sunulan bütün delillerin mahkeme tarafından incelendiği hususlarını bir bütün olarak değerlendirerek, derece mahkemesince yapılan yargılamanın masumiyet karinesine aykırı olmadığına hükmetmiştir¹¹⁹.

Aynı eylemden dolayı hem ceza davası açıldığı hem de idari yaptırım tecziye edildiği durumlarda, idari yargılamalar açısından ispat standardının aşağı çekilmesi AİHS tarafından engellenmemektedir. Başka bir anlatımla, hakkındaki ceza davası mahkûmiyet dışındaki bir hükümle sonuçlanan kişi tarafından açılan idari davanın reddedilmesi, sırf bu sebeple masumiyet karinesine aykırı olmaz¹²⁰. Nitekim yukarıda ayrıntılı bir biçimde incelediğimiz *Urat/ Türkiye* başvurusunda AİHM, kovuşturmanın ertelenmesi hükmüne ait dosyada mevcut olan delillerin, idare mahkemesince değerlendirilerek başvuru aleyhine karar verilmesini masumiyet karinesine aykırı görmemiştir¹²¹.

D. ÖNYARGILI BEYANLARIN MASUMİYET KARİNESİNE ETKİSİ

Sözleşmenin 6. maddesinin ikinci paragrafı, bir ceza davasıyla ilgili önyargılı ifadelerin kullanılmasını önler. Ceza davasıyla bağlantılı idari davalar ile idari ithamlar açısından davayla ilgili önyargılı ifadelerden kaçınılması gerekir¹²².

İtham edilen eylemin işlendiğine dair bir şüphenin bulunduğu dair beyanlar ile kesin bir mahkeme kararı olmaksızın eylemin icra edildiğine dair beyanlar arasında temel bir ayırım yapılması zorunludur¹²³. Eylemin icra

¹¹⁷ S.A. Capital O.Y./Finladiya, § 107.

¹¹⁸ S.A. Capital O.Y./Finladiya, § 109

¹¹⁹ S.A. Capital O.Y./Finladiya, § § 121, 122.

¹²⁰ Çelik (Bozkurt)/Türkiye, § 30; Vella/Malta, B. N: 69122/10, 11/02/2014, § 56.

¹²¹ *Urat/Türkiye*, s. § § 56, 57.

¹²² *İsmoilov ve Diğerleri/Rusya*, B.N: 62902/00, 27/11/2003, § 160.

¹²³ *Nestak/Slovakya*, B.N: 65559/02, 27/05/2007, § 89.

edildiği yönündeki net beyanlar, masumiyet karinesine uygun düşmezken; şüpheli ifadeler, bir dereceye kadar karineyle bağdaşabilir¹²⁴.

Mahkeme üyelerinin beyanları, soruşturma makamı ve diğer kamu görevlilerinin beyanlarına göre daha katı bir biçimde incelenmelidir. AİHM, mahkeme üyelerinin ara kararlarında, duruşmada, basın demeçlerinde veya herhangi bir biçimde beyanda bulunurken diğer kamu görevlilerine göre daha dikkatli ve özenli davranması gerektiğini ifade etmiştir¹²⁵. Mahkeme üyelerinin uyuşmazlık hakkında karar vermeden önce kişinin eylemi icra ettiği yönündeki ara kararları veya duruşma beyanları masumiyet karinesine uygun düşmez¹²⁶.

Masumiyet karinesi ilkesi yalnızca mahkeme üyeleri ve savcılar tarafından değil, aynı zamanda diğer kamu görevlilerinin önyargılı beyanlarıyla da ihlal edilebilir¹²⁷. AİHM'ne göre Sözleşmenin 6.maddesi, devam eden yargılamalarla ilgili olarak kamu görevlilerinin önyargılı beyanda bulunmalarını yasaklamaktadır¹²⁸. Bu sebeple kamu görevlileri, devam eden yargılamalarla ilgili beyanda bulunurken seçtikleri kelimelere ve kullandıkları dile özen göstermek zorundadır¹²⁹.

E. DİĞER DURUMLAR

1. Bilgi Vermeme Sebebiyle İdari Yaptırım Uygulanması

Masumiyet karinesi, kendi aleyhine delil vermeme ve susma haklarıyla yakından ilgilidir. Fakat kamu güvenliği ve esenliğinin, kimlik tespiti için beyan verilmesini gerektirdiği durumlarda, masumiyet karinesi “beyan verilmemesi hakkını” güvence altına almaz.

O'Halloran ve Francis/ Birleşik Krallık başvurusunda, trafikte aşırı hız suçu işlediğinden şüphelenilen başvuruçulardan kimliklerini beyan etmeleri istenmiş; başvuruçular, kimlik ibrazından kaçınmışlardır. Bunun üzerine kolluk yetkilileri, kimlik bildirmeme fiilinden dolayı başvuruçuların idari para cezasıyla tecziye edilmesine karar vermiştir. Karara karşı idare mahkemesi nezdinde iptal davası açılmış ise de dava reddedilmiştir. Başvuruçular idari suç şüphesiyle kimlik ibrazının istenilmesinin, aleyhe delil vermeme ilkesine ayrı olduğunu, böylelikle de masumiyet karinesinin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Başvurunun esası hakkında karar veren AİHM, trafik suçlarının kamu güvenliği ve esenliği için gerekli olduğunu, trafik suçunun işlendiği şüphesine binaen sürücünün kimliğinin tespit edilebilmesi için kimlik bilgilerinin verilmesinin

¹²⁴ Garycki/Polonya, § 67.

¹²⁵ Pandy/Belçika, B.N: 13588/02, 12/02/2007, 43 (Aktaran; STUMMER, A. (2010), s. 67).

¹²⁶ Nerattini/Yunanistan, B.N: 43529/07, 18/12/2008, § 88.

¹²⁷ Dakaras/Litvanya, § 42.

¹²⁸ Butkevicius/Litvanya, BN: 48297/99, 26/06/2002, § 53; Dakaras/Litvanya, § 41.

¹²⁹ Fatullayev/Azerbaycan, B.N: 40984/07, 22/04/2010, § 159.

zorunluluk arz ettiğini, bu olay açısından kendi aleyhine delil vermeme veya susma hakkının işletilmesinin mümkün olmadığını ifade ederek Sözleşmenin 6.maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir¹³⁰.

Aynı şekilde alkollü araç kullanılıp kullanılmadığının tespiti amacıyla sürücülerin zorunlu kan veya alkol testine tabi tutulmaları da masumiyet karinesi ilkesine aykırı değildir¹³¹.

2. İdari Yaptırım Tekerrüründe Masumiyet Karinesi

Daha önce işlenmiş olan idari suçun tekraren işlenmesi halinde ulusal mevzuat hükümlerinin daha ağır cezayla tecziye edilmesini öngördüğü durumlarda tekerrür uygulaması söz konusu olur. Burada incelenmesi gereken konu, tekerrüre esas olan ilk fiil karşılığında verilen cezanın iptali istemiyle dava açılmışsa ve dava henüz sonuçlanmadan aynı eylemin işlendiği iddiası söz konusuysa, kişi hakkında tekerrür hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağı meselesidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Kangers/ Letonya* başvurusunda¹³², idari yargıda tekerrür uygulamasını masumiyet karinesi açısından ayrıntılı bir biçimde incelemiştir.

Anılan başvuruda başvuru, 20 Kasım 2008 tarihinde 5 promil alkollü araç kullandığından bahisle 685 Euro idari para cezası, 15 gün idari gözetim ve 2 yıl trafikten men cezasıyla cezalandırılmıştır. Ceza, Bölge Mahkemesi'nin denetiminden geçerek 28 Nisan 2009 tarihinde kesinleşmiştir¹³³.

31 Temmuz 2009 tarihinde trafik kurallarına aykırı araç kullandığından bahisle başvuru hakkında ikinci kez tutanak düzenlenerek 343 Euro para cezasıyla tecziye edilmesine karar verilmiştir. Başvuru cezaya karşı itiraz etmiş ise de yerel mahkemece, itiraz reddedilmiş ve karar bu haliyle iç hukukta kesinleşmiştir¹³⁴.

23 Eylül 2009 tarihinde, trafik kurallarının ihlal edildiğinden bahisle davacı hakkında üçüncü bir tutanak daha düzenlenmiştir. Davacı bu tutanağın iptali istemiyle dava açmıştır. Yerel mahkeme, davacının bir yıl içerisinde üçüncü kez trafik kurallarını ihlal ettiğini belirterek davacı hakkında tecziye edilen “trafikten men, 5 gün idari hapis ve 549 Euro idari para cezasını” onamıştır. Temyiz başvurusunun reddedilmesi üzerine karar iç hukukta kesinleşmiştir¹³⁵.

Başvuru, masumiyet karinesinin ihlal edildiğinden bahisle bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvuruyu kabul edilebilir bularak işin esasına giren

¹³⁰ O'Halloran ve Francis/Birleşik Krallık, B.N: 15809/02, 25624/02, 29/06/2007, § § 60-63.

¹³¹ Tirado Ortiz ve Lozano Martin/İspanya, B.N: 43486/98, 15/06/1999, § § *k.b.a.*

¹³² Kangers/Letonya, B.N: 35726/10, 09/09/2019.

¹³³ Kangers/Letonya, § § 6-9.

¹³⁴ Kangers/Letonya, § § 12-15.

¹³⁵ Kangers/Letonya, § § 16-19.

AİHM, yerel mahkeme tarafından hüküm tesis edilirken 1 yıl içerisinde üçüncü kez trafik suçunun işlendiğinin dikkate alındığı, bu yapılırken 30 Temmuz 2009 tarihli ikinci ceza tutanağına atıfta bulunduğu, tekerrür hükümlerinin uygulanması ve bu uygulamada ikinci cezanın esas alınmasının henüz kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçun işlendiğinin kabul edilmiş tarzını yansıttığı¹³⁶, bu durumun da masumiyet karinesini ihlal eder nitelikte olduğunu ifade etmiştir¹³⁷.

Görüldüğü gibi daha önceki cezaya karşı açılan davanın devam ettiği durumlarda, aynı fiilin tekrar işlendiğinin kabul edilmesi ve tekerrür hükümlerinin uygulanması suretiyle kişi hakkında daha yüksek bir ceza verilmesi masumiyet karinesiyile bağdaşmaz. Böyle bir usulde, önceki cezaya karşı açılan davanın sonucunun beklenmesi gerekir. Aksinin kabulü, önceki fiilin işlendiği konusunda bir ön kabul yaratılmasına sebep olacağından masumiyet karinesi ihlal edilmiş olacaktır.

3. Basın Yoluyla Masumiyet Karinesinin İhlal Edilmesi

Demokratik bir toplumda, idari veya suç eylemi konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi, kamu menfaatini ilgilendiren davalarda kaçınılmazdır. AİHM, Sözleşmenin 10.maddesiyle güvence altına alınan ifade özgürlüğünün, bilgi alma ve verme hakkı da dahil olmak üzere bilgiye erişme hakkını da içerdiğini¹³⁸, bu sebeple, devam eden bir idari veya suç soruşturması ya da kovuşturması konusunda kamu görevlilerinin kamuoyunu bilgilendirmesinin 6.madde tarafından doğrudan doğruya engellenmediğini¹³⁹, ancak bilgilendirme yapılırken kişinin lekelenmeme hakkına saygı gösterilmesinin zorunlu olduğunu kabul etmektedir¹⁴⁰.

İdari veya cezai bir suç işlediği iddia edilen kişinin fotoğraflarının basında yer alması, tek başına masumiyet karinesinin ihlaline sebep olmaz¹⁴¹. Bununla birlikte fotoğrafın yayımlanmasıyla birlikte yapılan yorumlar veya verilen bilgiler, iddia edilen eylemin işlediğini net bir biçimde kabul etmekteyse masumiyet karinesi ihlal edilmiş olur¹⁴².

¹³⁶ Kangers/Letonya, § 53.

¹³⁷ Kangers/Letonya, § 61.

¹³⁸ Magyar Helsinki Bizzottsag/Macaristan, B.N: 18030/11, 08/11/2016, § 155-156.

¹³⁹ Karakaş ve Yeşilirmak/Türkiye, B.N: 43925/98, 28/06/2005, § 50.

¹⁴⁰ Batiasvili/Gürcistan, B.N: 8284/07, 10/10/2019, 86. Anılan kararda başvuruçuya ait manipüle edilmiş bir ses kaydı kamu görevlileri eliyle basına sızdırılmıştır. AİHM, kamu görevlileri eliyle manipüle edilmiş bir ses kaydının basına servis edilmesini kamuoyunu bilgilendirme sınırları içerisinde görmemiştir. Mahkeme, anılan ses kaydının basın tarafından yayımlanmasının mahkeme kararı olmadan kişiyi lekelediğini kabul ederek masumiyet karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

¹⁴¹ Y.B. ve Diğerleri/Türkiye, 48173/99, 483/99, 28/10/2014, § 47.

¹⁴² Rupa ve Romanya, B.N: 58478/00, 16/03/2009, § 232.

4. Maddi Hukuk Düzenlemeleri Açısından Masumiyet Karinesi

Delil standardını aşağıya çeken veya hataen işlenen fiillerden ya da işlendiği zaman yürürlükte olmayan bir suçtan dolayı bireylerin cezalandırılmasını öngören maddi hukuka ilişkin düzenlemelere karşı, masumiyet karinesinin güvence sağlayıp sağlamadığı noktasında doktrinde çeşitli görüşler mevcuttur. Bir görüş, karinenin bireysel yargılamalara ilişkin usul koruması olduğunu savunurken¹⁴³, diğer bir görüş, karinenin usul korumasının yanında maddi hukuka ilişkin düzenlemelere karşı da koruma sağladığını kabul etmektedir¹⁴⁴. Kanaatimizce masumiyet karinesi hem usul hem de maddi hukuk alanında uygulama alanı bulmalıdır. Esasen bu durum hukukun üstünlüğü ve hukuka dayanan devlet ilkeleriyle daha ilintilidir. Delil standardının aşağı çekilmesi ya da hataen işlenen fiillere ceza verilmesini öngören maddi hukuk düzenlemeleri, masumların mahkûm edilme riskini artırır. Elbette ki hiçbir hukuk sistemi, masumların mahkûm edilme riskini tamamen ortadan kaldıramaz. Dün olduğu gibi bugün de masumların mahkumiyeti söz konusudur ve gelecekte de masumlar, mahkûm edilmeye devam edecektir. Bu noktada masumiyet karinesinin asıl amacı, masumun mahkûm edilme riskini minimize etmektir¹⁴⁵. İster usule isterse maddi hukuka ilişkin olsun masumların mahkûm edilme riskini arttıran düzenlemelerin ve uygulamaların, karinenin özünü anlamsız hale getireceği açıktır¹⁴⁶. Bu sebeple karinenin, hem maddi hem de usul hukukuna ilişkin güvence sağladığını kabul etmek gerekir.

AİHM, maddi hukuka ilişkin düzenlemeleri, özellikle de kanun hükümlerini, masumiyet karinesi açısından değerlendirirken oldukça temkinli yaklaşmakta, maddi hukuka ilişkin düzenlemelerin yerel mahkemeler tarafından değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir¹⁴⁷. Kanaatimizce bu temkinli yaklaşımın sebebi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Anglo Sakson Hukuk Sistemine tabi devletlerin de imza koymasıdır. Zira Anglo Sakson Hukuk Sistemi, Kıt'a Avrupası'ndan farklı olarak maddi hukuka ilişkin düzenlemelerde masumiyet karinesinin uygulanması konusunda oldukça tutucu davranmaktadır¹⁴⁸.

SONUÇ

Masumiyet karinesi, kişinin, makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispatlanmadıkça suçlu sayılmasını ve toplum tarafından damgalanmasını

¹⁴³ Jackson, D. vd. (2012), s. 205-206.

¹⁴⁴ a.g.e., s. 208-209.

¹⁴⁵ Stummer, A. (2010), s. 33; Üstün, K. T. (2019), s. 51.

¹⁴⁶ Wilkinson, J. (2018), s. 599.

¹⁴⁷ Engel ve Diğerleri/Hollanda, B.N. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, 08/07/1976, § 81; Stummer, A. (2010), § 57.

¹⁴⁸ Stummer, A. (2010), s. 35.

önleyen; hakimler ve savcılar ile diğer kamu görevlilerinin, kişinin masum olduğunu varsayarak hareket etmesini sağlayan kadim bir hukuk doktrindir.

Adaletsizliğin yaşattığı acıların, insan onuruna yakışmayan muamelelerin ve önyargılı muhakemelerin verdiği ıstırap ve acı temeline bina edilen masumiyet karinesi, bugün, modern hukuk sistemlerinin hemen hemen hepsinde kabul görmüştür.

Bazıları masumiyet karinesini, Anglo- Sakson Hukukunun bir armağanı olarak niteler. Buna karşılık farklı kültürlerde masumiyet karinesinin değişik şekillerde uygulandığını söylemek mümkündür. Zira hem Anglo Sakson hem Kıt'a Avrupası hem de İslami Hukuk Sistemleri karinenin gelişmesine katkı sağlamıştır. Suçlamaların, dürüst tanıklar veya kesin belgeler ya da açık fiili kanıtlarla ispatlanması gerektiğini ve ispat olmadıkça kimsenin suçlu sayılmayacağını hüküm altına alan Corpus Iuris Civilis'teki düzenlemeyle, Hz. Ömer'in Basra valisine gönderdiği Direktifnamedeki düzenleme benzerlik gösterir. Bu benzerlik, doğu ve batı hukuku doktrinlerini açısından da geçerlidir. Zira Blackstone ve Ebu Hanife'nin ortak gayesinin, masumların yanlış yere mahkûm edilmesini önlemek olduğunu söylemek imkânsız değildir. Bu sebeple biz, masumiyet karinesinin ilk çıkış noktasının Anglo- Sakson Hukuk Sistemi olduğunu şiddetle reddediyoruz. Bize göre masumiyet karinesi, Hammurabi Kanunlarıyla hukuki alana dahil olan; Yunan Şehir Devletleri, Roma ve Bizans İmparatorlukları, İslam Devleti, Anglo- Sakson Hukuku ve Kıt'a Avrupası Hukukuyla geliştirilen ve genişletilen bir ilkedir. Bu ilkeyi tek başına bir medeniyete veya millete izafe etmek, masumiyet karinesi için doğu ve batının verdiği ortak mücadeleyi hiçe saymak anlamına gelir. Buna karşılık Anglo- Sakson Hukuk Sisteminin, masumiyet karinesine önemli katkılar yaptığı ve karinenin gelişiminde ciddi rol oynadığı hususları da reddedilemez bir gerçektir.

Masumiyet karinesinin suç ithamıyla işlerlik kazanacağı noktasında duraksama yoktur. Zira karinenin çıkış noktası, masum insanların mahkûm edilmemesi ve suç işlediği mahkeme kararıyla sabit olmadıkça kişilerin toplum tarafından damgalanmasının önüne geçilmesidir.

Fakat burada suç ithamının nasıl yorumlanması gerektiği noktasında bir çelişki vardır. 19. yüzyılın sonlarına kadar suç ithamıyla, ceza kanununda düzenlenen fiillerin kastedildiği söylenebilir. Peki suç ithamı sadece, ceza kanunlarıyla sınırlı mıdır?

Modern doktrinlerde cezalandırma alanlarının üç kısma ayrıldığı bilinmektedir. Bunlar sırasıyla, ceza hukuku, kabahatler hukuku ve idare hukuku alanlarına aittir. Örneğin kamuya açık alanlarda hayasızca davranışlarda bulunmanın kabahatler hukukunda düzenlenmesi, onun suç

ithamı olduğu gerçeğini değiştirmez. O halde, suç ithamı değerlendirilirken ceza kanunuyla sınırlı kalınmamalı, suç ve cezanın ağırlığı da dikkate alınarak, diğer cezalandırma alanlarındaki ithamlarda da masumiyet karinesine işlerlik kazandırılmalıdır.

Peki suç ve cezanın ağırlığı neye göre belirlenmelidir? Bir suçun karşılığında hürriyeti kısıtlayıcı ceza verilmesi durumunda cezanın ağır olduğu söylenebilir. Zira özgürlük, yaşama hakkının içeriğinde yer alan ve insanın, sırf insan olması sebebiyle doğuştan kazandığı bir haktır. Gözaltı cezaları ya da kısa süreli hapis cezaları, kişiyi hürriyetten yoksun bırakmaktadır. Buna karşın, hürriyetten yoksun bırakmayı gerektirmeyen cezalarda, suç ve cezanın ağırlığının neye göre belirlenmesi gerektiği noktasında bir netlik yoktur.

Kanaatimizce suç ve cezanın ağırlığı belirlenirken ölçü alınması gereken kıstas, *toplumsal damgalama* ölçütüdür. Eğer bir fiille itham edilmek. Sırf bu sebeple kişinin, toplum tarafından damgalanmasına, dışlanmasına ve baskılanmasına sebebiyet verecekse bu fiil, suç ithamı olarak kabul edilmeli ve masumiyet karinesi işlerlik kazanmalıdır.

Masumiyet karinesine işlerlik kazandıracak suç ithamı günden güne veya toplumdaki topluma değişir mi? Burada, trafikte kırmızı ışıkta geçme (seyre devam etme) fiilinden hareket edelim. A ülkesinde, kırmızı ışıkta geçme fiili için öngörülen cezanın “para cezası”; B ülkesinde, “üç gün hapis cezası” olduğu ve C ülkesinde, kırmızı ışıkta geçme fiili için herhangi bir ceza öngörülmediğini düşünelim. C ülkesinde eylem, herhangi bir cezalandırma alanına dahil olmadığından masumiyet karinesinin uygulama alanı bulmayacağı noktasında duraksama yoktur. Diğer taraftan, kişiyi hürriyetten yoksun bırakan üç gün hapis cezasını düzenleyen B ülkesi açısından fiilin, suç ithamı olduğu ve masumiyet karinesinin işlerlik kazanacağını söylemek de kolaydır. Peki itham için para cezasını öngören A ülkesinde durum ne olacaktır?

A ülkesindeki duruma geçmeden önce, suç ithamının toplumdaki topluma ve ülkeden ülkeye değiştiğini tespit etmiş bulunmaktayız. Zira verilen örnekte B ülkesinde suç ithamı mevcuttur ve masumiyet karinesi uygulama alanı bulacaktır; C ülkesinde ise işlenen fiil hiçbir cezalandırma alanına dahil olmadığından suç ithamı ve masumiyet karinesinin uygulanması mümkün değildir. C ülkesinin bir kanun değişikliği yaptığı ve kırmızı ışıkta geçme fiilinin karşılığını bir ay hapis cezası olarak belirlediğini düşünelim. İşte bu halde, suç ve cezanın şiddetine göre fiil, artık C ülkesi için de bir ithamdır ve masumiyet karinesi uygulama alanı bulacaktır. Görüldüğü gibi C ülkesinde aynı fiil için eskiden masumiyet karinesi işlerlik kazanmazken, yeni düzenlemeyle işler hale gelmiştir. Bu durumda masumiyet karinesinin uygulanabilirliğinin zamandan zamana değiştiğini söylemek mümkündür.

Daha önce yarım bıraktığımız konuya geri dönecek olursak A ülkesinde fiilin karşılığı olarak öngörülen para cezası suç ithamı olarak kabul edilecek midir? *Kangers/ Letonya* davasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, böyle bir durumu, suç ithamı olarak kabul etmiş ve masumiyet karinesinin uygulanacağına karar vermiştir¹⁴⁹. Biz de İnsan Hakları Mahkemesiyle aynı görüşü savunarak idari para cezaları halinde de masumiyet karinesinin uygulama alanı bulacağını kabul etmekteyiz.

Bir fiilin hem hukuki hem de cezai sorumluluk doğurması mümkündür. Örneğin, kasten yaralama suçu hem cezai sorumluluğu hem de hukuki sorumluluğu gerektirebilir. Aynı fiilden dolayı hem ceza hem de hukuk davasına maruz kalan failin, ceza mahkemesinden beraat etmesine rağmen hukuk mahkemesince tazminata mahkûm edilmesi mümkün müdür?

Bilindiği gibi ceza ve hukuk yargılaması, gece ve gündüz kadar farklıdır. Bu farklılık hem muhakeme usullerinde hem delil standardında hem de ispat külfetinin tahsisinde ortaya çıkar. Ceza mahkemelerine göre hukuk mahkemelerinin delil standardı daha düşüktür. Çünkü ceza mahkemeleri, maddi gerçeğe ulaşmayı amaçlayarak failin suç işlediğini makul şüphenin ötesinde açık delillerle ispatlanması eşliğini kabul etmektedir. Hukuk mahkemelerinde ise üstün belgeyle ispat, karineyle ispat veya kayıtlarla ispat da mümkündür. Delil eşliğinin düşüklüğü sebebiyle ceza mahkemesinde beraat eden kişinin, aynı delillerin kullanılması suretiyle hukuk mahkemesince mahkûm edilmesi, masumiyet karinesiyle çelişmemektedir. Burada suçu işlemediği mahkeme kararıyla sabit olanların durumu farklıdır. Suç işlenmediğinin sabit olduğu durumlarda, fiilin işlenmediği sabittir ve hukuk mahkemesince kişinin tazminata mahkûm edilmesi, fiilin işlendiğinin ima edilmesine sebebiyet verdiği için masumiyet karinesine uygun düşmeyecektir.

Bugün, idari yargılama alanına dahil olan birçok uyuşmazlıkta masumiyet karinesinin uygulanabilir olduğu kabul edilmektedir. Hukuk Devleti ilkesine işlerlik kazandırma amacına hizmet eden idare mahkemeleri, bir yandan işlemlerin hukuka uygunluğunu denetlerken diğer taraftan idarece masumiyet karinesine aykırı iş ve işlemlerin hukuk aleminde sonuç doğurmamasını temin etmek zorundadır. İdari makamları masumiyet karinesine uygun davranmaya zorlamada birincil kuvvetin, idari yargının kendisi olduğunu söylemek yargılama diyalektiğinin mantıksal paradoksuyla bire bir örtüşmektedir.

¹⁴⁹ *Kangers/Letonya*, §, § 52, 61.

Peki, bir idari işlemin iptali istemiyle dava açıldığında, iddia makamınca ileri sürülmemiş olsa bile idare mahkemesi, işlemin masumiyet karinesine uygun olup olmadığını re'sen değerlendirmek zorunda mıdır?

Bilindiği gibi Türk İdari Yargısında re'sen araştırma ve inceleme usulü geçerlidir¹⁵⁰. Bu usulde yargıç, tarafların iddia ve savunmalarına bağlı kalmaksızın işlemin bir bütün olarak hukuka uygun olup olmadığını denetler. Denetleme yapılırken idari işlemlerle başat insan haklarına müdahale edilip edilmediğinin değerlendirilmesi gerekir. Başka bir anlatımla, davacı tarafından ileri sürülmemiş olsa bile mahkeme, iptali istenen işlemlerle yaşama hakkı, özel hayata saygı ilkesi, din ve vicdan hürriyeti ve masumiyet hakkı gibi başat haklara müdahale edilip edilmediğini incelemeli, bu konuda vardığı kanaati gerekçeli kararında göstermelidir.

Suç işleyenlerin, ceza adaleti sayesinde suçtan kurtulması söz konusu olursa, toplumda büyük bir kaos ortamı oluşur ve bu durum, zamanla toplumu ve Devleti yıkar. Bu sebeple masumiyet karinesini olabildiğince geniş uygulamak yanlış beraatları çoğaltacak, bu da ceza adaletini içinden çıkılmaz bir hale sürükleyecektir. Bazen, bir masumun mahkûm edilmesinden on suçlunun beraat etmesinin daha iyi olduğu söylenebilir. Bazen binlerce suçlu vardır. Rakamlar önemlidir. Binlerce suçlunun, bir masumu mahkûm etme korkusuyla özgürleştirilmesine izin veren bir sistem, toplumu yeterince koruyamayabilir. Toplum yeterince korunmazsa, kaos ortamı kaçınılmaz olur. Bu sebeple masumiyet karinesine aşırı derecede önem atfetmek, onu kutsamak ve sınırlandırılmaz bir hak olarak tanımak imkansızdır. Eğer toplum yararı gerektiriyorsa masumiyet karinesinin sağladığı güvencelerin sınırlandırılması mazur görülebilir.

Üstün kamu yararının gerektirdiği önemli durumlar, masumiyet karinesine aykırı hareket edilmesini gerektiriyorsa bu durumda idari yargılamada nasıl önlemler alınması gerektiği sorunu gündeme gelmektedir. Esasen bu sorun derindedir. Yani masumiyet karinesinin sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağı doktrinde çokça tartışma yaratır. Biz bu tartışmalara çalışmanın ana muhtevası izin verdiği ölçüde yukarıda değindik ve masumiyet karinesinin belirli şart ve koşullarda sınırlandırılabilceği görüşünü ileri sürdük. Burada bahsetmek istediğimiz husus, durumun koşulları ve üstün kamu yararı, masumiyet karinesinin sınırlandırılmasını gerektiriyorsa, bu sınırlandırmanın telafi edilmesinin gerekli olup olmadığıdır.

Örneğin bir Devlet, istihbarat elemanı, asker, polis, hâkim ve savcı istihdam ederken, ceza soruşturması açılmamış olmasını şart koşabilir ve hakkında ceza soruşturması olan bir kişiyi, anılan istihdam pozisyonuna kabul etmeyebilir.

¹⁵⁰ Üstün, K. T. (2019), s. 98; Çağlayan, R. (2018), s. 124.

Normal şartlarda kesinleşmiş mahkeme kararı olmaksızın kişilerin belirli istihdam pozisyonlarından diskalifiye edilmesi ve stigmatizasyon masumiyet karinesine aykırıdır. Fakat asker, polis, hâkim ve savcı pozisyonunda görev yapanlarla Devlet arasında özel bir sadakat bağı kurulmalı ve bu mesleklerde istihdam edileceklerin üzerinde en ufak bir şüphenin dahi bulunmaması gerekir. Çünkü bu istihdam pozisyonları, devletin egemenlik yetkisini direkt olarak kullanmaktadır. Devletin egemenlik yetkisini direkt kullanan pozisyonlara atamalar yapılırken kişi hakkında soruşturma açılmamış olması şartının aranmasında üstün kamu yararı olduğu kabul edilebilir. Zira hakkında hırsızlık suçundan soruşturma açılanın polis, resmî belgede sahtecilik suçundan soruşturma açılanın hâkim ve savcı ya da Anayasayla kurulmuş hür demokratik düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs etme suçundan soruşturma açılanın asker olarak istihdam edilmesi toplumsal güven ve adalet duygusunu zedeleyebilir.

Bu tür durumlarda kesinleşmiş mahkûmiyet kararı olmaksızın belirli pozisyonlarda istihdam edilmeden diskalifiye edilen kişinin masumiyet karinesine aykırı hareket edildiği söylenebilir. Kişinin masumiyet karinesine aykırı hareket ediliş biçimi ile toplum yararının dengelenmesi gerekir. Kanaatimizce kişinin masumiyetine aykırı davranış karşısında belirli miktarda tazminat ödenmesiyle dengeleme yapılmalıdır. Zira toplum yararı gerektiriyor olsa bile masumiyet karinesine aykırı hareket edildiği hususu, halihazır bir gerçekliktir ve Devlet, masumiyet karinesine olabildiğince saygı göstermek zorundadır. Aksini kabul etmek, kişi hakkının toplum yararı aleyhine önemli ölçüde çiğnenmesi anlamına gelir ki çağdaş ve modern bir hukuk devletinde bu durum mazur görülmemelidir.

KAYNAKÇA

- **ALEXY, Robert (2003)**, Constitutional Rights, Balancing and Rationality, *Ratio Juris Dergisi*.
- **ARI, Abdülselem (2003)**, Hz. Ömer'in Ebu Musa El Eş'ariye Gönderdiği Mektubun Yargılama Hukuku Açısından Analizi, *İslam Hukuku Araştırma Dergisi*, S. 2.
- **ASWORTH, Andrew (2006)**, *Four Threats to the Presumption of Innocence*, Sweet and Maxwell Yayınları.
- **ATAY, Ender Ethem (2018)**, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Hukuk Yayınları.
- **BENTHAM, John (1982)**, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Methuen Yayınları.
- **CAMPBELL, Liz (2013)**, Criminal Labes, the European Convention on Human Rights and Presumption of Innocence, *The Modern Hukuk Dergisi*, C. 76, S. 4.
- **ÇAĞLAYAN, Ramazan (2018)**, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Hukuk Yayınları.
- **ÇAYAN, Gökhan (2020)**, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İkinci Bölümünün Urat v. Türkiye Kararı, *Yargıtay Dergisi*, C: 46, S: 3, 46 (3).
- **ÇAYAN, Gökhan (2020)**, Masumiyet Karinesi Doktrini, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 42.
- **ÇAYAN, Gökhan (2019)**, Geçiş Adaleti ve Avrupa Arındırma Hukuku, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 40.
- **ÇAYAN, Gökhan (2016)**, *Adil Yargılanma Hakkı*, Legal Hukuk Yayınları.
- **ÇAYAN, Gökhan (2016)**, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mahkemeye Erişim Hakkı, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 28.
- **ÇAYAN, Gökhan (2016)**, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Dördüncü Bölüm: Borg v. Malta Davası, *Küresel Bakış Dergisi*, S. 20.
- **ÇAYAN, Gökhan (2016)**, Kamu Görevlilerinin Statüsüyle İlgili Uyuşmazlıklarda Adil Yargılanma Hakkı, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 11, S. 116.
- **ÇAYAN, Gökhan (2016)**, The Right to a Fair Trial, the Coverage of the Right and Application in the Tax Cases, *Hukuk ve Adalet Dergisi*, S. 12.
- **ÇAYAN, Gökhan (2016)**, The Right to a Fair Trial in the Discrepancies Originating from Public Officials' Status, *İnsan Hakları Dergisi*, S. 11.
- **ÇAYAN, Gökhan (2014)**, Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından; Suçluların İadesi, Karşılaştırmalı Hukuk ve Yargıtay İçtihatları Bakımından Bir Değerlendirme, *Legal Hukuk Dergisi*, 12 (142).

- **De JONG, Ferry, Van LENT, Leonie (2016)**, The Presumption of Innocence as a Counter Futual Principles, *Utrecht Hukuk Dergisi*, S. 12.
- **DEBUSİ İsa b., (Çeviren: Mehmet Boynukalın)**, Takvimü'l-edille, Beyrut, Dar'ul Kütüb'il İlmiyye.
- **DUFF, R. Antony (2001)**, *Punishment, Communication and Community*, Oxford Yayınları 2001.
- **ERTURHAN, Sabri (2002)**, İslam Hukukunda Şüpheden Sanığın Yararlanması İlkesi (In Dubio Pre Reo), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, A. 2.
- **EŞ- ŞEYBANİ, Muhammed bin, (Çeviren: Mehmet Boynukalın)**, Beyrut, Dar İbn Hazm, X. Cilt.
- **FERZAN, Kimberly Kesler (2014)**, Preventive Justice and The Presumption of Innocence, *Law and Philos Dergisi*, S. 8.
- **FEYZİOĞLU, Metin (1999)**, *Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 30/12/2019 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/293/2671.pdf> s. 136. isimli internet sitesinden alındı.
- **GRAY, Anthony (2017)**, *Presumption of Innocence in Peril*, Lexington Yayınları.
- **HABERMAS, Jürgen (1996)**, (Çeviren W. REGH), *Between Facts and Norms*, Polity Yayınları.
- **KALABALIK, Halil (2019)**, İdari Yargılama Usulü, Seçkin Hukuk Yayınları.
- **KITAI, Rinat (2002)**, Presuming Innocence, *Okla Hukuk Dergisi*, S. 63.
- **JACKSON, D. John, SUMMERS, J. Sarah (2012)**, *The Internationalisation of Criminal Evidence Beyond the Common Law and Civil Law Traditions*, Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- **LACEY, Nicola (2016)**, *in Search of Criminal Responsibility; Ideas, Interests and Institutions*, Oxford Üniversitesi Yayınları.
- **LAUDAN, Larry (2006)**, *Truth, Error and Criminal Law: An Essay in Legal Epistemology*, Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- **LAUFER, S. William (1995)**, The Rhetoric of Innocence, *Washington Hukuk Dergisi*, S. 17.
- **LIPPKE, Richard (2016)**, *Taming the Presumption of Innocence*, Oxford Üniversitesi Yayınları.
- **ROBERTS, Paul, HUNTER, Jill (2012)**, *Criminal Evidence and Human Rights*, Hart Yayınları.

- **ROBERTS, Paul, ZUCKERMAN, Adrian (2004)**, *Criminal Evidence*, Oxford Yayınları.
- **SCHEINER, Robert (2007)**, Standard of Proof, Presumption of Innocence, And Plea Bargaining: How Wrongful Conviction Data Exposes Inadequate Pre-Trial Criminal Procedure, *California Wesrern Hukuk Dergisi*, S. 55.
- **SHERMAN, J. Clark (2014)**, The Juror, The Citizen, and The Human Being: The Presumption of Innocence and the Burden of Judgement, *Cirim Law and Philos Dergisi*, S. 8.
- **SMITH, Eva (2012)**, *The Presumption of Innocence, Scandinavian Studies in Law*, 31/12/2019 tarihinde <https://www.scandinavianlaw.se/pdf/51-23.pdf> isimli internet adresinden erişilmiştir.
- **STUMMER, Andrew (2010)**, *The Presumption of Innocence Aidental and Human Rights Perspective*, Oregon Yayınları.
- **ŞEBBE, Ömer bin, (Çeviren: Mehmet Boynukalın)**, Tarihü'l-Medine Daru'l-Uleyyani II. Cilt.
- **TRACHSEL, Stefan (2005)**, *Human Rights in Criminal Procedure*, Oxford Üniversitesi Yayınları.
- **ÜSTÜN, Kamile Türkoğlu (2019)**, İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler, Seçkin Hukuk Yayınları.
- **WILKINSON, Harvaie (2018)**, the presumption of Civil Innocence, *Virginia Hukuk Dergisi*, C. 104, S. 4.
- **VITKAUSKAS, Dikov, LEWIS- ANTONY Sian (2012)**, *Right to a Fair Trial Under the European Convention on Human Rights*, Integrights Yayınları.
- **Von HIRSCH, Andrew, ASWORTH, Andrew (2005)**, *Proportionate Sentencing: Exploring the Principles*, Oxford Yayınları.
- **ZEDNER, Lucia (2004)**, *Criminal Justice*, Oxford Yayınları.